

Kooperatif Postası

KARINCA

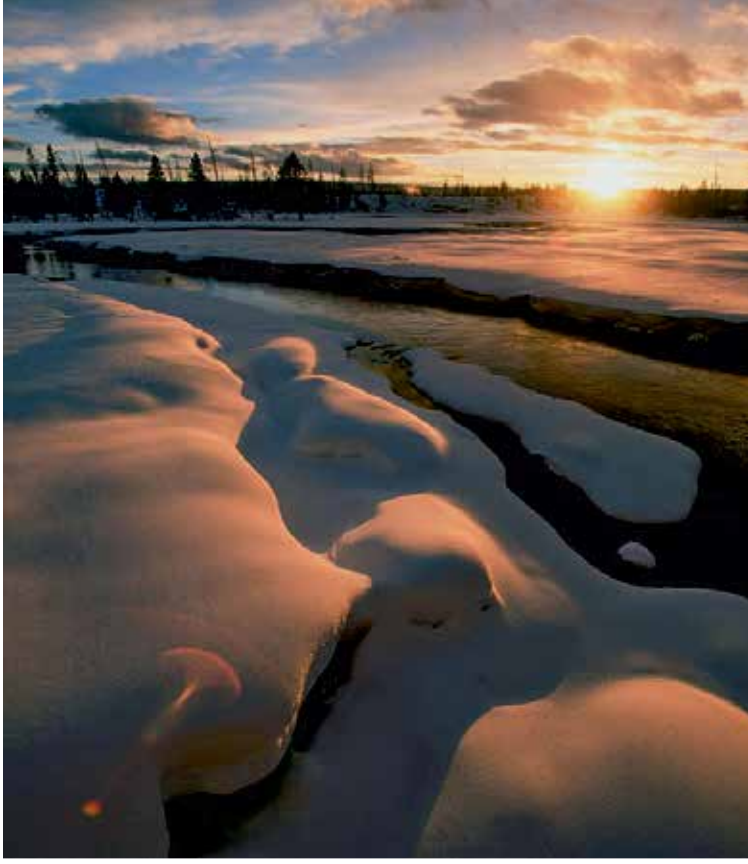
Ocak 2020 Yılı: 86 Sayı: 997 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2020 Yılı: 86 Sayı: 997 ISSN: 1300-1450

*Yeni Yılınız
Kutlu Olsun.*

KARINCA

Yılı: 86 Sayı: 997
Ocak 2020
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Denetimlik ve Eğitim Hizmetleri İhtisasına Adına

Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Sarder SAĞLAM

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)

Head Office and Correspondence Address

Mehmet Akif Mah. Turgut Reis Cad. No: 15/8

06570 Çankaya - ANKARA

Tel: (0312) 472 99 28 - 472 99 11

Bağcı Sıcağı: (0312) 472 97 64

www.kooperatif.org.tr

adn@kooperatif.org.tr

Hesaplarımız

T.C. Ziraat Bankası Çevreciler Şubesi

Hesap No: 707078-0003

IBAN : TR44 0001 0019 2507 9703 7850 03

Ahısız Şartları

Yıllık Abone Bedeli: 120 TL (KDV Dahil)

Fiyatı: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)

24 a year, airmail included Correspondence relating to

the review should be sent to:

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma

Denetimlik ve Eğitim Hizmetleri İhtisasına Adına

Mehmet Akif Mah. Turgut Reis Cad. No: 15/8

06570 Çankaya - ANKARA

20 Mayıs 1931'de Kurulan İhtisarı yarıyama gelip,

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Denetimlik ve Eğitim

Hizmetleri İhtisasını ayık deşğı

"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative

Association founded in 1931

Yazılarda anonsman fikirleri yozatırma alır.

Gönderilen yazı ve haberler iade edilmez

Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

Basım Tarihi

4 Ocak 2020

Basım Yeri & Tasarım

Ahtınyaparak Matbaacılık Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad. 39/85 Tel: 0312 384 44 02

İstanbul/ANKARA

ahınyaparakmatbaas@gmail.com

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI	1
MUSTAFA YAVUZ KOOPERATİF GENEL KURULLARINDA OY HAKKININ KULLANILMA ESASLARI	3
KADİR DOĞAN TUĞÇE AKİL SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİNİN GELİŞMESİNDE KOOPERATİFLERİN ROLÜ	10
ÖZDEM SATICI TOPRAK MALVARLIĞI BORÇLARINI KARŞILAMAYA YETMEYEN KOOPERATİFLERDE YAPILACAK İŞLEMLER	18
SONER ALTAŞ KOOPERATİFLERE VE ÜST BİRLİKLERİNE ŞİRKETLER TOPLULUĞU HÜKÜMLERİNİN UYGUNLAMA	21
HASAN YAYLI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ 25. TARAFLAR TOPLANTISI	26
YETER DEMİR USLU SAĞLIK HİZMETLERİNDE YALIN YÖNETİM UYGUNLAMALARI	31
DİLEK SARAÇOĞLU TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN SORUNLARI	38

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Doç. Dr. Erol DEMİR

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAŞİYET DİVANI

Hüsni POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Başyazı

Değerli kooperatif dostları;

Karınca Kooperatif Postası'nın 2020 yılına ait ilk sayısında siz kooperatif dostlarınızı muhabbetle ve umutla selamlıyorum. Aramızdaki ilişkinin niteliğinin **"tek millet iki devlet"** sloganı ile avamdan havasa kadar her düzeyde benimsendiği Azerbaycan Türkleri için Ocak ayı son derece önemli bir tarihtir. Zira bundan otuz yıl önce 20 Ocak 1990 günü Azarbeycan tarihinde 20 Yanvar Katliamı olarak isimlendirilen insanlık dışı vahşetin yaşandığı gündür.

Sovyet tankları 19 Ocak'ı 20 Ocak'a bağlayan gece binlerce Sovyet askeri motorize birliklerle beraber Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye girerek Azerbaycan Türklerinin bağımsızlık isteklerine gem vurmak istedi. O gece hareket eden her hedefe ateş eden Sovyet askerleri genç, yaşlı, kadın, çocuk, sivil demeden yüzlerce Azerbaycan Türkünü şehit etmişti. Ancak ne tanklar ne de Kızıl Ordu Azerbaycan halkının bağımsızlık ateşini söndüremedi. Neticesinde 20 Ocak Şehitleri Azerbaycan halkının gönlüne gömüldü, Azerbaycan bağımsızlığını kazandı, Sovyetler Birliği ise dağıldı...

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi uzun süreden beri silahlanan Ermenilere bekledikleri fırsatı vermiş, Ermenistan'da yaşayan 1 milyona yakın Azerbaycan Türkünü Ermenilerin saldırı ve etnik temizlik kampanyası sonrasında Ermenistan'ı terk ederek Azerbaycan'a sığınmak durumunda bırakmıştı. Sovyetler Birliği hala ayakta olmasına rağmen bu saldırı ve etnik temizlik kampanyası sadece seyredilmiş ve Ermenistan bir anda tek etnikli bir yapıya kavuşarak Azerbaycan Türkleri Tarihi yurtlarından kovulmuştu. Bundan cesaret alan Ermeniler bununla yetinmemiş ve başta Dağlık Karabağ olmak üzere sınırı aşarak Azerbaycan'ın resmi sınırları içerisindeki topraklara da girmeye başlamıştı. Öte yandan, Ermenilerin bu ülke içerisinde yaşayan Azerbaycan Türklerinin evlerini, yurtlarını işgal ederek tarihi yurtlarından sürmeleri, Dağlık Karabağ başta olmak üzere Azerbaycan topraklarına saldırmaları ve bunun karşısında Moskova'nın sadece olayları seyretmesi Azerbaycan içerisinde hem bağımsızlık isteklerini daha da kamçulamış ve hem de siyaset sahnesinin kızışmasına vesile olmuştu.

SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu'nun[1] 15 Ocak 1990 tarihli **"Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ve bazı bölgelerde olağanüstü hal ilan etme"** kararı, özellikle de bu kararın 7. maddesinde Azerbaycan SSC Yüksek Sovyeti'ne uygulamanın kapsamını Bakü ve Gence illerine genişletme önerisinde bulunması Azerbaycan halkı tarafından ciddi tepkiyle karşılanmıştı. Sovyet askerlerinin Bakü ve Gence'de **OHAL** kapsamında şehre asker sokacağıının duyulması üzerine bu kararın ertesi günü 16 Ocak'ta Bakü'nün girişi araçların yollara çekilerek kapatılması girişiminde bulunuldu. Benzer girişim **SSCB**'nin Bakü içerisindeki askeri garnizonları önünde de yapıldı. Halk elindeki bütün araçlarla şehri adeta yeni bir Sovyet işgaline karşı korumaya çalışıyordu.

Azerbaycan'da gelişmeler sürecindeki kontrolün Moskova'nın elinden çıkarak giderek daha fazla Halk Cephesi'nin eline geçmesi sebebiyle **SSCB** Yüksek Sovyeti Prezidyumu 19 Ocak'ta **"Bakü'de olağanüstü hal ilan etme"** kararı aldı. **OHAL** kararının 20 Ocak saat 00:00'dan itibaren geçerli olacağı kararlaştırıldı. Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov, **SSCB** Anayasası'nın

119. maddesini ve Azerbaycan **SSC** Anayasası'nın 71. maddesini ihlal ederek Bakü'da 20 Ocak tarihinden itibaren olağanüstü hal ilan edilmesi hususunda "**kararname**" imzaladığını açıkladı. Ancak 19 Ocak günü saat 19.27'de Sovyetler Birliği Devlet Güvenlik Komitesi'nin (**KGB**) "**Alfa**" özel birliği Azerbaycan Devlet Televizyonu binasının genel elektrik ünitesini bombalayarak yayınları kestiği için **OHAL** kararı ve yürürlüğe gireceği saat başkaca hiçbir yayın imkanı olmayan Azerbaycan'da halka duyuramadı.

Akşam saatlerinde **SSCB** Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Devlet Güvenlik Komitesi'nin (**KGB**) ortak planladığı operasyon çerçevesinde özel birlikler, deniz ve karadan, Bakü'ye girdiler. Halka duyurulamayan **OHAL** Kararnamesi daha yürürlüğe girmeden şehre girmeye başlayan Sovyet askerleri 9 kişiyi katletti.Gözünü kan hırsı bürümüş Sovyet askerleri hareket eden her şeye ateş ediyordu. Hatta ışığı yanan binalar dahi ateş altına alındı. Nitekim ölenlerin bir kısmı o gün evinde, mutfağında olan sivil vatandaşlardı. Sabaha kadar süren bu vahşi katliam sayesinde kadın, çocuk, yaşlı sivil vatandaşlardan resmi açıklamalara göre 133 kişi öldü, 611 kişi yaralandı, 841 kişi gözaltına alındı ve 5 kişi kayboldu.

Sovyetler Birliği'nin o günkü yöneticileri açıkça cinayet işlemişlerdi. Bu sebeple Azerbaycan **SSC** Başsavcılığı 20 Ocak olaylarıyla ilgili olarak soruşturma başlattı. 100 ciltlik iddianame hazırlandı. Bu iddianamenin 69 cildi **SSCB** Başsavcılığı'nın talebi üzerine Moskova'ya gönderildi. Ancak bugüne kadar o soruşturmalardan hala bir haber çıkmadı.

Daha sonra yayınlanan uluslararası raporlarda da, Ocak 1990'da Sovyet ordusunun orantısız güç kullandığı teyit edildi. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporunda, yapılan operasyonun "**Azerileri toplu olarak cezalandırmak olduğu**" belirtildi. Gorbaçov da sonraki yıllarda, 20 Ocak olaylarıyla ilgili kararının, hayatının en yanlış kararlarından biri olduğunu söyledi.

Bakü'de yapılan bu katliam SSCB'nin 1956'da Budapeşte'de, 1968'de Prag'da, 1986'da Almatı'da ve 1989'da Tiflis'te yaptığı göz dağı verme amaçlı katliamlarının devamıydı.

Azerbaycan'ın o zamanki yasa koyucusu fonksiyonunu yerine getiren Yüksek Sovyet'i (**Milli Meclis**) 17 Ocak 1992 yılında her yıl 20 Ocak tarihinin "**Şehitler Günü**" olarak anılmasına dair karar aldı. 29 Mart 1994 yılında Azerbaycan Milli Meclisi'nde 1990 yılı Ocak olayları ile ilgili olarak suçluların isimlerinin de bulunduğu söz konusu yaşanmış olayların değerlendirilmesi açısından kapsamlı bir karar aldı. Karar çerçevesinde Bakü'de 20 Ocak Şehitleri için bir Anıt dikilmesi de karara bağlandı.

20 Ocak Bakü Katliamı Ocak ayında gerçekleştiği için Ocak ayında gelen Yanvar kelimesiyle adlandırılmıştır. Bu katliam Azerbaycan'da Kara Ocak (**Qara Yanvar**) veya Kanlı Ocak (**Ganlı Yanvar**) olarak anılmaktadır. Katliamdan sonra, düzenlenen cenaze merasimine karanfillerle katılınması ve sokaklardaki kanların üzerine karanfil atılması sonucu 20 Ocak Bakü Katliamı karanfille özdeşleşmiş ve 19 Ocak'ı 20 Ocak'a bağlayan gece karanfilin ağladığı gece olarak anılmaya başlanmıştır.

Karınca dergimizin muhtevasını oluştururken dergimize gönderilen Kooperatifçilik temasını taşıyan yazılar öncelikli olarak değerlendirilmekte ve dergi içeriğinin izin verdiği ölçüde de sosyal bilimlerin diğer alanlarındaki yazılara yer verilmektedir. Bu bağlamda özellikle Türkiye'deki Kooperatiflerin sorunları, çözüm önerileri ve özellikle de Kooperatiflerimize ait başarı öyküleri ile Kooperatif tanıtım yazıları bundan sonraki yayın politikamızda önceliğimizi oluşturmaya devam edecektir. O nedenle siz değerli okuyucularımızın önceliklerimiz konusunda bizlere yazı desteği sağlaması son derece önemlidir.

Her zaman olduğu gibi yenilikçi ve zengin bir muhteva ile hazırlamaya çalıştığımız Karınca dergisinin Ocak 2020 Sayısının siz değerli kooperatif dostları için yararlı olacağını umut ediyorum. Daha zengin içerikli yeni sayılarımız için katkılarınızı beklediğimizi hatırlatarak hepimize sağlıklı, mutlu ve bol kazançlı günler diliyorum.

KOOPERATİF GENEL KURULLARINDA OY HAKKININ KULLANILMA ESASLARI

Mustafa YAVUZ*

1. Giriş

Kooperatiflerde ortaklık payı, sahibine çeşitli haklar kazandırır. Bu hakların tümüne ortaklık hakları denir.¹ Ortaklık hakları, kooperatife ortak olmakla elde edilir, ayrıca kanun ve anasözleşmeyle tanınır ve korunur.

Kooperatiflerde ortakların sahip olduğu haklar, öğretide genel itibarıyla çeşitleri (**mali ve kişisel haklar**) yönünden ve kullanım biçimleri (**çoğunluk, azınlık, bireysel ve müktesep haklar**) bakımından sınıflandırılmaktadır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununda² (**KoopK**) kişisel haklar bağlamında kooperatif ortaklarına tanınan haklardan biri de "**oy hakkı**"dır. Oy hakkı, kooperatiflerde ortakların sahip olduğu en temel haklardan biri olup, bu hak ortaklığın doğal bir sonucudur.

Oy hakkı ortağa, ortaklık sıfatı dolayısıyla tanınan ve genel kurul toplantılarında ortaklık iradesinin oluşumuna katılarak, kooperatifin yönetimi, temsili ve denetimi gibi kooperatif işlerine ilişkin konularda etkili olabilme yetkisi tanıyan bir ortaklık hakkıdır.³

Ortaklar, oy hakkını kullanmak suretiyle kooperatif işlerine dolaylı bir şekilde katılmış olurlar. Oy kullanma hakkı, genel kurul toplantılarına katılma hakkının devamı niteliğinde bir haktır ve sadece genel kurul toplantılarında kullanılabilir.

Esasen genel kurulda hakların kullanılması ve kararların alınmasında ortakların tek aracı oy kullanmadır.

*Gümrük ve Ticaret Uzmanı

1) Orhan Nuri Çevik, *Uygulamada Şirketler Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 1994, s.374.

2) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

3) Mustafa Çeker, *Anonim Ortaklıkta Oy Hakkı ve Kullanılması*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000, s.5.

İşte bu çalışmada, kooperatif genel kurullarında oy hakkının kullanılma esasları tüm yönleriyle ele alınmış ve incelenmiştir.

2. Genel Olarak Oy Hakkı

Oy hakkı, demokratik bir kurum olan kooperatifte, kooperatif ortağının, en yetkili kooperatif organı olan genel kurulda karar verme yönünde özgürce iradesini ortaya koyma imkânı sağlayan haktır.

Her ortak, kanunda belirtilen istisnalar dışında genel kurula katılmak ve oy kullanmak hakkına sahiptir. Oy kullanmak aynı zamanda bir hukuki işlemdir.

Genel kurulda alınan kararlar, ortakların kullandıkları oylar doğrultusunda ortaya çıkan müşterek irade beyanları toplamıdır.

Dolayısıyla genel kurulda oy kullanmak, tek taraflı irade açıklayıcı, kurucu yenilik doğuran (*inşai*) bir hukuki işlemdir.⁴

Diğer taraftan ortağın oy hakkı, vazgeçilemeyen haklardandır. Vazgeçilemeyen haklar, rıza ile ortadan kaldırılabilen müktesep haklardan daha güçlü ve mutlak nitelik taşırlar.

Oy hakkının vazgeçilemez sayılmasının nedeni, bu hakkın bireysel olarak ortağa yönetime katılma yetkisi vermesi ve bunun yanında, oy hakkının bireyselliği aşan kolektif bir işleve sahip olması, yani ortaklık iradesinin oluşumu için oy kullanmanın zorunluluk arz etmesidir.

Oy hakkının kullanımı şarta bağlanamayacağı gibi kanuni istisnalar hariç olmak üzere ortak bu haktan kısmen veya tamamen mahrum bırakılamaz. Ancak belirtmek gerekir ki, oy hakkının vazgeçilemez olması, oy kullanmanın zorunlu olması anlamına gelmez. Ortak dilerse bu hakkını kullanmayabilir.

3. Kooperatiflerde Ortak Başına Tek Oy İlkesi

KoopK'nın 48/1. maddesinde, "**Genel kurulda her ortak yalnız bir oya sahiptir.**" hükmüne yer verilmiştir. Aynı Kanunun 23. maddesinde öngörülen "**hak ve vecibelerde eşitlik**" ilkesine uygun olarak genel kurulda kullanılacak oy, tüm ortaklar için tektir. Dolayısıyla, kooperatiflerde her ortak yalnızca bir oy hakkına sahiptir.

Oy hakkı, ne ortaklık payının sayısına, ne de ortağın kooperatife yaptığı katkının oranına bağlanabilir. Ortağın sahip olduğu pay sayısı oy hakkında önem taşımaz; dolayısıyla oy hakkı mutlak haklardandır ve zikredilen hakta mutlak eşitlik geçerlidir.⁶ Bu durum, kooperatifleri, sermaye şirketlerinden ayıran en önemli farklılıklardan biridir.

O halde, sahip olduğu ortaklık payı ne olursa olsun, bahse konu hüküm gereğince, her ortağın genel kurulda sadece bir oyu vardır.

Mezkûr düzenleme, mutlak eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektiren emredici nitelikte bir

4) Adil Bingöl, *Türk Hukukunda Kooperatif Genel Kurulu*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2010, s.42.

5) Seyit Halil Yüzgeç, *Kooperatif Genel Kurulu ve Genel Kurul Kararlarının İptali*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010, s.84.

6) Reha Poroy, Ünal Tekinalp, Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar Hukuku-II*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s.644.

hükümdür. Emredici nitelikteki bu kuralın aksi anasözleşme ile kararlaştırılmaz ve anasözleşme değişikliği ile de bir ortağa birden fazla oy hakkı tanınmaz yahut imtiyazlı pay sağlanamaz.

4. Oy Hakkının Kullanılma Yöntemleri

4.1. Oy Hakkının Genel Kurulda Kullanılma Usulü

KoopK'da ortakların oy hakkını genel kurulda ne şekilde kullanacağına dair bir hükme yer verilmemiş, ilerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere sadece mektupla oy verme yönteminden bahsedilmiştir.

İlgili bakanlıklarca hazırlanan örnek sözleşmelere göre oylamalar genel olarak el kaldırmak suretiyle yapılır. Ancak, genel kurula katılanların yarıdan fazlasının talebi halinde gizli oya başvurulur. Buna mukabil, **KopK'nın 48. maddesine 5983 sayılı Kanunla⁷ "Esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri hariç olmak üzere, ortak sayısı 500'den fazla olan kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının genel kurul toplantılarındaki yönetim ve denetim kurulu belirleme seçimleri, gizli oy açık tasnif esasına göre yapılır. Kooperatiflerin organ seçimlerinde her ortak, en fazla bir ortağı temsilen oy kullanabilir. Anasözleşmelerin bu fıkraya aykırı hükümleri uygulanmaz."** hükmü eklenmiştir.

Söz konusu düzenleme ile esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri dışında ortak sayısı 500'ü aşan tüm kooperatif türlerinde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin gizli oyla seçilmesi zorunlu hale getirilmiştir.

Gizli oylamada, kooperatif mührü ile mühürlenmiş boş oy pusulalarının kullanılması esastır. Ancak, genel kurulca karar alınmak kaydıyla ayrıca basılı oy pusulası da kullanılabilir.

Genel kurulun yalnızca basılı oy pusulası kullanılması yolunda alacağı karar ise geçersizdir. Genel kurulda kooperatif mührü ile mühürlenmiş boş oy pusulaları ve basılı oy pusulalarından başkaca bir pusula seçim için kullanılamaz.

Matbaada basılmış veya yazı makinesi ile yazılmış ya da çoğaltılmış oy pusulaları basılı oy pusulası sayılır.

4.2. Mektupla Oy Kullanma Usulü

KoopK'nın 54. maddesi uyarınca, ortak sayısı 1.000'den fazla olan kooperatiflerde, anasözleşmede hüküm bulunmak şartıyla, genel kurula ait kararlardan hepsi veya bir kısmı, ortakların oylarını mektupla bildirmeleri suretiyle alınabilir ve bu şekilde genel kurul yapılabilir.

Kooperatif ortaklarının mektupla oy kullanabilmeleri için ortak sayısının 1.000'den çok olması ve anasözleşmede mektupla oy kullanılabileceğine ilişkin bir hükmün bulunması gerekir.

Ancak, mektupla oy verme sisteminin benimsenmesi halinde, bu şekilde karara bağlanacak

7) 5983 sayılı Kooperatifler Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

8) Reha Poroy, Ünal Tekinalp, Ersin Çamoğlu, age, s. 661-662.

konular için artık genel kurul toplanamaz ve karar alamaz; ortakların bir kısmının genel kurula gelip oy kullanması, bir kısmının da oylarını mektupla göndermesi mümkün olmaz.

Bu sistemin kabul edilmesi halinde bütün oylar mektupla kullanılır.⁸

Kooperatif genel kurullarının sağlıklı bir şekilde çalışmasını temin etmek, farklı şehir ve ülkelerde yaşayan ortakların genel kurullara katılımını-İlgisini artırmak ve kooperatiflerde güç boşluğunun ortaya çıkmasını önlemek amacıyla öngörülen mektupla oy kullanma sistemi, görüşmeye, toplantı yapmaya ve tartışmaya imkan vermemesi ve bu bağlamda ortakların oylarını isabetli ve bilinçli bir şekilde kullanmasının mümkün olamaması nedenleriyle öğretide⁹ eleştirilmiştir.

Bunun yanında, **KoopK**'da ortak sayısı 1.000'den fazla olan kooperatifler için mektupla oy kullanma imkanı sağlanmışsa da, örnek anasözleşmelerde bu yönde bir hükme yer verilmemiş ve dolayısıyla uygulamada söz konusu yöntem hemen hemen hiç başvurulmamıştır.¹⁰

Bu çerçevede, mektupla oy kullanma yerine, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun¹¹ 1527. maddesinde anonim şirketler için öngörüldüğü şekilde kooperatif genel kurul toplantılarının da elektronik ortamda yapılabilmesine ve oy hakkının bu suretle kullanılabilmesine imkan sağlanması en doğru yol olacaktır.

Keza elektronik ortamda genel kurula katılma ve oy kullanma yöntemi, mektupla oy kullanma yönteminden oldukça işlevsel ve pratiktir, ayrıca bu yöntem kooperatif genel kurullarının etkinliğini ve verimliliğini artırır.

4.3. Oy Hakkının Temsilci Vasıtasıyla Kullanılması

Oy hakkı, kural olarak ortağın bizzat kendisine aittir. Ortak, genel kurula katılarak oyunu kullanır. Genel kurula katılamayacak olan ortak, **KoopK** ve anasözleşmede belirtildiği şekilde, bir başka ortağa veya yakın akrabasına temsil yetkisi verebilir. Bu durumda, ortağın oy hakkı temsilci tarafından kullanılır.

Konuya ilişkin olarak **KoopK**'nın 49. maddesinde **“Anasözleşmede açıklama bulunduğu takdirde, bir ortak yazı ile izin vermek suretiyle genel kurul toplantısında oyunu ancak başka bir ortağa kullandırabilir. Bir ortak genel kurulda birden fazla ortağı temsil edemez. / Üye sayısı 1.000 in üstünde olan kooperatiflerde anasözleşme ile her ortağın en çok 9 olmak üzere birden fazla başka ortağı temsil edebileceği öngörülebilir. Eş ve birinci derecede akrabalar için temsilde ortaklık şartı aranmaz.”** denilmektedir.

Kooperatif genel kurulunda temsilci olarak oy kullanabilmek için öncelikle kooperatif ortağı olmak şarttır. Kooperatif ortağı olmayan bir kimseye, sıfatı ve unvanı ne olursa olsun, temsil yetkisi verilemez. Ancak, bunun tek istisnası, eş ve birinci derece akrabalarıdır.

Buna göre, ortağın eşi ile çocuğu, annesi, babası ve eşinin annesi, babası, kooperatif ortağı olmasalar dahi ortak yerine genel kurula katılabilir ve oy kullanabilir.

Söz konusu kişilere temsil yetkisi verilmesi halinde, temsilcinin ortak olması şartı aranmaz. Ayrıca, her ortak, ancak bir ortağı temsil edebilir.

9) Ahmet Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, 2. Baskı, Gözlem Yayınları, Ankara 1998, s.358.

Dolayısıyla bir ortak, temsilen kullanacağı oy ile birlikte en çok iki oy hakkına sahip olabilir. Ancak, ortak sayısı 1.000'in üzerinde olan kooperatiflerde anasözleşme ile bir ortak, 9 ortağa kadar temsil hakkına sahip olabilir.

Temsilen oy kullanabilmek için temsilciye, temsil olunan ortak tarafından yazılı (**sözlü olamaz**) temsil yetkisi verilmiş olmalıdır.

Fakat bu durumda dahi yönetim ve denetim kurulu üyelerinin seçiminde her ortak en fazla bir ortağı temsilen oy kullanabilir (**KoopK md. 48/2**).

Bunun yanında, yetkinin yazılı olması yeterli olup, noter onayı veya başkaca bir şekil şartı zorunlu değildir.¹²

Öte yandan, temsil belgesinde; temsil yetkisi veren ortağın adı, soyadı ve imzası, temsilcinin adı ve soyadı, temsilci ortaklık sıfatına haiz değilse; ortağın birinci derece kan ve kayın hısımları (**ortağın eşi, annesi, babası, çocuğu gibi**) olup olmadığına dair bilgi, temsil belgesinin ait olduğu genel kurul bilgileri ile temsil yetkisinin kapsamına yer verilir.¹³

5. Oy Kullanma Hakkından Yoksunluk

Kooperatif ortakları bazı hallerde oy kullanma hakkına sahip değildir. Oy hakkından yoksunluk durumu **KoopK'nın** 26. ve 50. maddelerinde sınırlı sayıda düzenlenmiş olup, bu haller aşağıda açıklanmıştır.

5.1. Genel Kurula Katılma Hakkının Doğmaması Nedeniyle Oy Kullanılmaması

Yapı kooperatifleri hariç olmak üzere diğer kooperatif türlerinde, toplantı tarihinden üç ay evvelinde kooperatife ortak olmayanlar genel kurula katılma ve dolayısıyla oy kullanma hakkına sahip değildir (**KoopK md. 26**).

O halde, genel kurul toplantısına katılabilmek için toplantı tarihinden en az üç ay öncesinden kooperatife ortak olmak gerekmektedir. Kanun koyucu, yapı kooperatiflerini, bu yasaklamanın dışında tutmuştur.

Dolayısıyla, yapı kooperatiflerinde, süre şartı aranmaksızın bütün ortaklar genel kurula katılıp oy kullanabilir.

Yeri gelmişken belirtelim ki, oy hakkının kullanılmasını sınırlandıran **KoopK'nın** 26. maddesinin varlığı, kooperatiflere ve uygulamaya yarar sağlamadığı ve mantıklı bir açıklamasının bulunmadığı gerekçesiyle öğretilerde eleştirilmektedir.

10) Mustafa Yavuz, *Kooperatif Genel Kurullarında Mektupla Oy Kullanma Yöntemi, Yaklaşım, Şubat 2009*, S.194.

11) 6102 sayılı *Türk Ticaret Kanunu*, 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır.

12) Adil Bingöl, *age*, s.45.

13) *Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün 21.03.2017 tarihli ve 2017/2 sayılı Genelgesi* (<https://ticaret.gov.tr/data/5d419cce13b87639ac9e0110/7eea6ac077af13e8549f497d05393eb6.pdf>) (Erişim-19.11.2019).

5.2. Kooperatif İşlerinin Görülmesine Katılanların Yönetim Kurulunun İbrasına Ait Kararlarda Oy Kullanamaması

KoopK'nın "Oya katılamayacaklar" başlıklı 50/1. maddesinde, **"Kooperatif işlerinin görülmesine herhangi bir suretle katılmış olanlar yönetim kurulunun ibrasına ait kararlarda oylamaya katılamazlar. Bu hüküm denetçiler hakkında uygulanmaz."** denilmektedir.¹⁴

Mezkûr yasak, genel kurulda yönetim kurulu üyelerinin ibra oylamalarına ilişkindir.

Yönetim kurulunun ibrası, genel kurulun devredilemez yetkileri arasında yer almaktadır.

Kooperatiflerde ibra, hesap dönemi içerisinde gerçekleşen işlem ve faaliyetler ile bunların sonuçlarının, yönetim kurulu açısından bir sorumluluk taşımadığının kooperatif tarafından kabul edilmesi, kendilerinden tazminat dâhil herhangi bir talebin olmadığı beyan edilmesi ve güven açıklamasında bulunulmasıdır.

Söz konusu hükümde getirilen sınırlama, hem yönetim kurulu üyelerine hem de bu görevde olmamakla birlikte herhangi bir şekilde (**KoopK'nın 58. ve 64. maddeleri bağlamında**) kooperatif işlerinin görülmesine katılmış bulunan ortaklara ilişkindir.

Bir başka deyişle, yönetim kurulu üyeleri kendilerinin ibra edilmelerine dair kararda oy kullanamayacağı gibi, ortak olup da bir şekilde yönetime katılmış olan ortaklar da ibra oylamasında oy kullanamaz.

Ancak, bu yasak denetçiler için geçerli değildir. Bununla birlikte denetçiler, kendi ibralarında oy kullanamazlar.

Sorumluluk gereği, kooperatifle iş yapan kişilerin genel kurul öncesi yönetim kurulunca belirlenmesi gerekir. Diğer taraftan, denetim kurulunca yapılan denetimler sonucunda da bu ortaklar tespit edilebilir.

Bu durumdaki kişilerin, genel kurul sırasında ibra ile ilgili gündem maddesinin görüşülmesi sırasında divana bildirilmesi ve durum toplantı tutanağına geçirilmesi gerekir.¹⁵

Öte yandan, oy hakkından yoksunluk sadece ibra oylamasına ilişkindir. Dolayısıyla yönetim kurulu üyelerinin ve kooperatif işlerinin görülmesine herhangi bir suretle katılmış olanların, genel kurul toplantısına iştirak etmesinde ve ibra dışında kalan diğer gündem maddelerine ilişkin oy kullanmalarında bir engel bulunmamaktadır.

Son olarak, yönetim kurulu üyeleri ve **KoopK** md. 50/1 kapsamına giren ortaklar, madde kapsamı dışındaki diğer ortaklar tarafından temsilci tayin edilmişlerse ibra oylamasına katılabilirler.

Ancak, kendileri temsilci tayin ederek, ibra oylamasında temsilci vasıtasıyla oy kullanamazlar.¹⁶

14) KoopK'nın 50/1. maddesindeki hüküm, TTK'nın 436/2. maddesinde yer alan "(Anonim) Şirket yönetim kurulu üyeleriyle yönetimde görevli imza yetkisini haiz kişiler; yönetim kurulu üyelerinin ibra edilmelerine ilişkin kararlarda kendilerine ait paylardan doğan oy haklarını kullanamaz." hükmüyle benzerlik göstermektedir.

15) Merdan Çalışkan, *Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılma ve Oy Hakkı Bulunan Kimseler*, Mali Çözüm Dergisi, 2009, S.91, s.140.

16) Abdulkadir Arpacı, *Açıklamalı İçtihatlı Kooperatifler Kanunu ve Uygulaması*, Temel Yayınları, İstanbul 1990, s.174.175.

5.3. Ortakların Kendisi veya Yakın Akrabaları ile Kooperatif Arasında Şahsi Bir İşe veya Davaya İlişkin Görüşmelerde Oy Kullanamaması

KoopK'nın 50/2. maddesi, **“Ortaklardan hiçbiri kendisi veya karı ve kocası yahut usul ve füruu ile kooperatif arasında şahsi bir işe veya davaya dair olan görüşmelerde oy hakkını kullanamaz.”** hükmünü amirdir.

Anılan hükme göre, ortakların oy kullanma yasağı, bunların kendisi, eşi veya altsoy (**oğlu, kızı, torunu**) ve üstsoyundan (**annesini, babasını, ninesini, dedesini**) birisi ile kooperatif arasındaki kişisel bir işe ya da davaya (**uyuşmazlığa**) ait müzakerelerde oy kullanmaya ilişkindir.

Bu doğrultuda ortak, kendisinin, eşinin, alt ve üstsoyunun kooperatif tüzel kişiliği ile girmiş olduğu ilişkiler (**hizmet, kira, alım-satım, kefalet gibi sözleşmeler**) sonucunda ortaya çıkan durumların görüşülmesine, dava açılmasına vb. durumlarla ilgili olarak oy kullanamaz.¹⁷

6. Sonuç

Kooperatiflerde ortaklık hakları arasında yer alan oy hakkı vazgeçilemez nitelikte bir ortaklık hakkıdır. Ancak, sermaye şirketlerinden farklı olarak kooperatiflerde oy hakkı sermaye payı oranına göre belirlenmez. Kooperatiflerde tek oy ilkesi geçerli olup, ortaklık payı sayısı ne olursa olsun her ortak genel kurulda yalnız bir oya sahiptir.

Ortak oy hakkını, bizzat kendisi kullanabileceği gibi, anasözleşmede hüküm bulunduğu takdirde, bir başka ortağa veya ortak olması gerekmeyen yakın bir akrabasına yazılı olarak temsil yetkisi vermek suretiyle de kullanabilir.

Bir ortak genel kurulda birden fazla ortağı temsil edebilmekle birlikte, ortak sayısı 1.000'in üstünde olan kooperatiflerde anasözleşme ile her ortağın en çok 9 olmak üzere birden fazla başka ortağı temsil edebileceği öngörülebilir. Ancak bu durumda dahi organ seçimlerinde her ortak, en fazla bir ortağı temsilen oy kullanabilir.

Kooperatiflerde oylamalar kural olarak el kaldırmak suretiyle yapılır. Ancak, genel kurula katılanların yarısından fazlasının talebi halinde gizli oya başvurulur.

Bununla birlikte, ortak sayısı 500'den fazla olan kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının genel kurul toplantılarındaki yönetim ve denetim kurulu belirleme seçimlerinin, gizli oy açık tasnif esasına göre yapılması zorunludur. Son olarak belirtelim ki, yapı kooperatifleri hariç olmak üzere, üç ay evvel ortak olmayanlar, genel kurula katılma ve oy kullanma hakkına sahip değildir.

Ayrıca, ortaklardan hiçbirisi, kendisi veya eşi ya da altsoy ve üstsoyu ile kooperatif arasında şahsi bir işe veya davaya dair olan görüşmelerde oy hakkını kullanamaz. Bunun yanında, kooperatif işlerinin görülmesine herhangi bir suretle katılmış olanların, yönetim kurulunun ibrasına ait kararlarda oylamaya katılması yasaktır.

17) Hilal Hazinedaroğlu, *Kooperatif Ortaklıklarda Ortak Kavramı, Ortakların Hak ve Yükümlülükleri*, Gazi Üniversitesi, Ankara 1991, s.77.

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİNİN GELİŞMESİNDE KOOPERATİFLERİN ROLÜ:

Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma
Kooperatifi Örneği

Kadir DOĞAN*
Tuğçe AKİL**

1. Giriş

Türkiye’de tarım sektörü örgütlenmesi kooperatifler, ziraat odaları, hizmet birlikleri ve üretici örgütleri şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu örgütlenme içerisinde en önemli yeri kooperatifler oluşturmaktadır. Tarım sektörü üreticileri piyasada ekonomik haklarını korumak ve güç birliği yaparak üretim faaliyetlerinden daha fazla pay almak amacıyla tarımsal kooperatiflere ortak olmaktadır (Anon, 2002; Doğan, 2017).

Tarımsal amaçlı kooperatifler, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olup, tarımsal kalkınma kooperatifleri, sulama kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri 1163 değişik 3476 sayılı kanun kapsamında faaliyet göstermektedirler. Tarım kredi kooperatifleri 1581 değişik 5330 sayılı kanun kapsamında, tarım satış kooperatifleri ise 4572 sayılı kanun kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatifler, sayısal olarak sırasıyla tarımsal kalkınma kooperatifleri (6.807), sulama kooperatifleri (2.451), tarım kredi kooperatifleri (1.625), su ürünleri kooperatifleri (560) ve tütün üretim ve pazarlama kooperatifleri (18) olarak sıralanmaktadır. Ortak sayısında ise ilk sırada bulunan pancar ekicileri kooperatiflerini (1.382.627) sırasıyla tarım kredi kooperatifleri (830.188), tarımsal kalkınma kooperatifleri (746.164), tarım satış kooperatifleri (300.357) ile su ürünleri kooperatifleri (30.668) takip etmektedir (<https://www.tarimorman.gov.tr>, 2019).

Tarımsal kooperatifler içerisinde 1163 değişik, 3476 sayılı kanun kapsamında yer alan kooperatifler içerisinde birim kooperatif ve kooperatiflere ortak sayılarına göre bakıldığında Tarımsal Kalkınma Kooperatifi %69,1’lik oranla ilk sırada yer almaktadır. Diğer kooperatifler ise %24,9’luk oranla

*İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesi kadogan@istanbul.edu.tr

**İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesi,

sulama kooperatifi, %5,2'i ile su ürünleri kooperatifi ve %0,3 ile pancar ekicileri kooperatifi takip etmektedir.

Bu çalışmada tarımsal kalkınma kooperatiflerinin işleyişi ve su ürünleri üretimine katkıları ve Gökkuşluğu alabalık yetiştiriciliği yapan S.S. Yapağı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi incelenerek araştırılacaktır.

2. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği

Tarımsal Kalkınma kooperatifleri çok amaçlı tarımsal faaliyetleri bünyelerinde bulundurdıklarından kırsal kesimdeki çiftçilerin ihtiyaçları doğrultusunda devletin teşvikleriyle kurulmuş bağımsız ortaklarının gelirlerine etkili sivil toplum örgütleridir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri çok amaçlı bir kooperatif niteliğinde olup, tek amaçlı kooperatiflerin ayrı ayrı yaptıkları işleri tek başına yapabilecek bir özelliğe sahiptir.

Kooperatifler, ortaklarının tarımsal alana giren bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki istihsalini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işleme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek, ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak amacıyla kurulmuş kooperatiflerdir. Söz konusu kooperatifler kırsal alandaki üreticilerin ve işletmelerin kollanmasında önemli rol üstlenmişlerdir (*Köroğlu, 2003; Kınıklı ve ark, 2017; Can ve ark. 2017*).

Türkiye'de su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği tarımsal faaliyet alanına girmektedir. Su ürünleri avcılığında balıkçılar Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluğunda olan 560 su ürünleri kooperatifi adı altında örgütlenmiş ve balıkçılık faaliyetinde bulunmaktadır. Bu su ürünleri kooperatifleri sadece içsu ve denizlerde balık avcılığı yapıp yakaladıkları ürünleri piyasaya arz etmektedirler.

Su ürünleri yetiştiriciliği (kültür balıkçılığı) ise bakanlık izni ve onayı ile girişimciler tarafından iç su ve denizlerde kurulan yetiştiricilik işletmelerinde yapılmaktadır. Ülkemizde yetiştiricilik çalışmaları 1960'lı yıllarının sonunda başlamış ve resmi kayıtlara göre ekonomik anlamda kurulan ilk işletme 1971 yılında Gökkuşluğu alabalığı yetiştiriciliği üzerine Bozöyük (**Bilecik**)'de kurulmuştur (*Doğan ve Güven, 2015*).

Günümüzde su ürünleri yetiştiriciliği üretime elverişli iç sular ve denizlerde kurulan işletmelerde yapılmaktadır. Su ürünleri yetiştiricilik üretimi için kurulmuş olan yetiştiricilik tesisleri 2018 yılı verilerine göre farklı proje kapasitelerine sahip iç sularda 1.866 işletme, denizlerde ise 426 işletme olmak üzere toplam 2.286 yetiştiricilik işletmesi bulunmaktadır (*BSGM, 2019*).

Kurulmuş bu işletmelerde 2018 yılı verilerine göre alabalık, çipura, levrek başta olmak üzere toplam 314.537 ton su ürünleri üretilmiş ve ülke ekonomisine 5 milyar lira katma değer sağlanmıştır (*BSGM, 2019, TÜİK, 2019*).

Su ürünleri yetiştiricilik işletmeleri üretim kapasitelerine göre aile tipi işletmelerle entegre işletmeler arasında değişmektedir. Kurulan işletmeler girişimciler tarafından kurulan ticari işletmeler, araştırma amaçlı kurulan kamu işletmeleri ve kırsal kalkınmaya destek amacıyla kurulmuş ve kooperatifler tarafından işletilen kooperatif işletmeleri olarak faaliyet göstermektedirler.

Ülkemizde uygun su koşullarının bulunduğu akarsu, göl ve barajlarda kamu, özel ve kooperatif işletmesi olarak Gökkuşluğu alabalığı yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi tarımsal kalkınma kooperatifleri çok amaçlı bir kooperatif olduğu ve bitkisel, hayvancılık,

ormancılık konularında faaliyette buldukları için su ürünleri yetiştiriciliğinde de işletme kurarak üretim yapmaktadırlar. Türkiye’de bu amaçla kurulmuş ve iç sularda alabalık yetiştiriciliği yapan Afyonkarahisar, Çanakkale, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kocaeli, Malatya, Muğla ve Trabzon illerinde toplam 8 adet tarımsal kalkınma kooperatifi öncülüğünde yetiştiricilik yapılmaktadır (SUYMERBİR, 2018).

3. Afyonkarahisar İli Tarımsal Kooperatifçilik

Afyonkarahisar ilinde farklı konularda faaliyet gösteren 749 kooperatif ve 185.832 ortağı bulunmaktadır (GTB, 2017).

Afyonkarahisar’da tarımsal amaçlı kooperatiflerden ilk sırada 218 kooperatif ve 28.393 ortağı ile sulama kooperatifleri yer almaktadır. Sulama kooperatiflerini 107 kooperatif ve 18.391 ortağı ile tarımsal kalkınma kooperatifleri, 7 kooperatif ve 417 ortağı ile ise su ürünleri kooperatifi takip etmektedir (GTB, 2013).

Araştırma ve inceleme konumuzu oluşturan gökkuşağı alabalığı yetiştiriciliği yapan tarımsal kalkınma kooperatiflerinden biri olan Afyonkarahisar ili Dinar ilçesi S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifidir.

Bu kooperatifin esas işi olan su ürünleri yetiştiriciliği (**Gökkuşağı Alabalığı, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum, 1792)**) konusundaki performansı, yetiştirdiği ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması değerlendirilecektir.

4. S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Yapağlı Köyü, Afyonkarahisar iline 123 km, Dinar ilçesine 13 km uzaklıkta, karasal iklim özelliğine sahip, köy topraklarından doğan kaynak sularının Büyük Menderes nehrine dökülmesinden dolayı su ürünleri yetiştiricilik potansiyeline sahip bir köy konumundadır. Köyün ekonomisi tarım, hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliğinden kaynaklanmaktadır. Gökkuşağı alabalığı yetiştiricilik işletmesi S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bünyesinde kurulan işletme aynı zamanda işleme tesislerinde yaptığı alabalık fumesi ile de köy ekonomisine ilave katkı sağlamaktadır (<http://www.dinarhaberleri.com/>, 2019).

Bu amaçla örgütlenmiş ve faaliyete geçmiş S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin bünyesindeki Gökkuşağı alabalık yetiştiricilik işletmesinin kuruluş, yetiştiricilik, işleme ve pazarlama faaliyetleri ile ilgili değerlendirme başlıklar halinde yapılacaktır.

4.1. Kooperatifin Kuruluşu

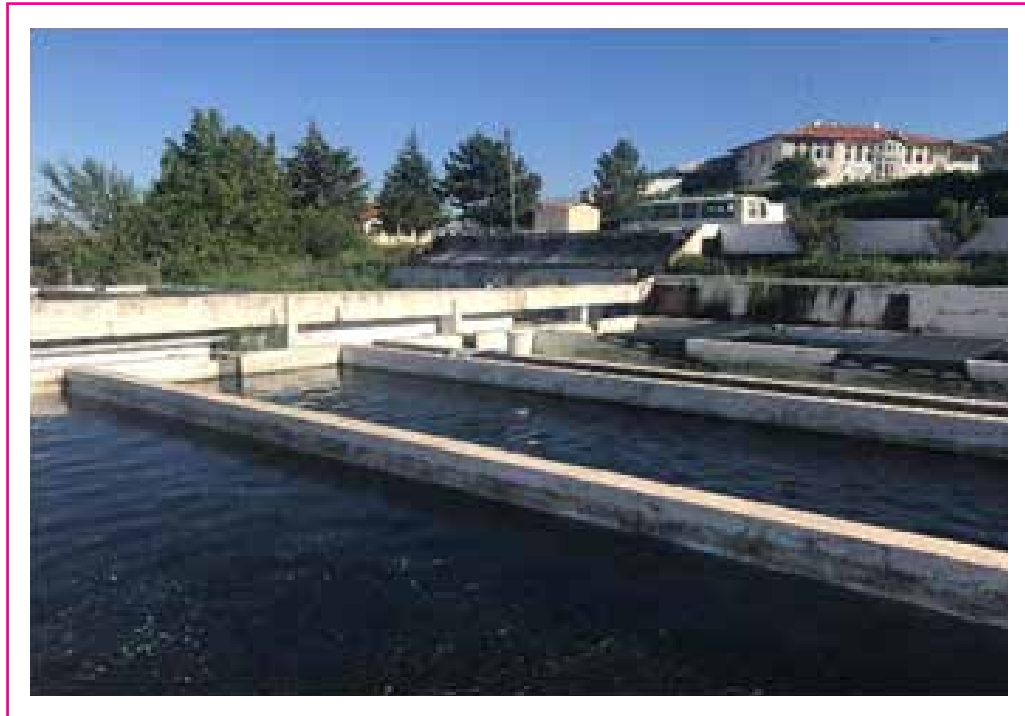
S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Büyük Menderesi besleyen 500 lt/san debiye sahip kaynak suyundan yararlanarak gökkuşağı alabalığı yetiştirmek, yetiştirdiği ürünleri pazarlayarak ortaklarına ekonomik kazanç sağlamak için 1994 yılında kurulmuştur (<http://www.yapaglalabalik.com/>, 2019).

Gökkuşağı alabalık işletmesinde kontrollü yöntemle yetiştirilen alabalık taze ve işlenerek piyasaya arz edilmektedir. Elde edilen üretimle öncelikle ortaklarına ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Kooperatifin günümüzde 91 ortağı bulunmaktadır.

Resim 1. Kooperatifin idari binası (Kaynak, (<http://www.yapaglalabalik.com/>, 2019).

Resim 2. İşletmenin Üretim Havuzları (Resim Orijinal)

4.2. İşletmenin Yapısal ve Teknik Durumu

İşletme; Yapağlı Köyü Menderesin kolu Pınarbaşı mevkiinde 25.000 m² 'lik toplam alan içerisinde 20.000 m²'lik alanda üretim yapılmak amacıyla öz kaynak ve **ORKÖY**'den sağlanan krediyle kurulmuştur.

Gökkuşaağı alabalığı yetiştiriciliğine uygun 400 lt/san debiye sahip kaynak suyundan yararlanarak yumurtadan porsiyonluk boya kadar balık yetiştiriciliği yapılip işletmenin kendi imkânlarıyla piyasaya arz edilmektedir.

Resim 3. İşletmenin Beton Havuzları (Resim Orijinal)

Resim 4. İşletmede Üretilen Alabalık Larvaları (Resim Orijinal)

Kurulan işletmede proje kapasitesine uygun koşullarda yapılmış yeterli ölçülerde üretim alanı ve üretim imkânları bulunmaktadır.

Resim 5. İşletmenin Genel Görünümü (Kaynak, <http://www.yapagialabalik.com/>, 2019).

Resim 6. İşletmede Üretilen Alabalıklar (Resim Orijinal)

İşletmede kullanılan teknik malzemeler bina alanı ve havuz hacmi olarak işletme binası, depo, restoran, kuluçkahane ve bekçi kulübelerine sahiptir. İşletmede yeterli ölçülere sahip kuluçkahane, toprak havuz, beton havuz ve kare kafeslerde 400 ton/yıl porsiyonluk balık ve 4.000.000 adet/yıl yavru üretimi yapılmaktadır. İşletmede yönetici ve teknik personel olarak 15 kişi üretim, pazarlama faaliyetinde bulunmaktadır.

Tarımsal kalkınma kooperatifi öncülüğünde yapılan gökkuşağı alabalığı yetiştiriciliği öncelikle kooperatif ortakları ve köy halkına olumlu yönde ekonomik katkı sağlamaktadır. İşletmede hem yetiştiricilik hem de işleme tesislerinde çalışanlar açısından istihdama katkı sağlamaktadır. İşletmede yıllık 400 ton üretim kapasitesi ve işlenerek alabalık fileto haline getirilmiş olması ve o şekilde piyasaya arz edilmesi ek katma değer kazandırmaktadır.

Yapılan üretim ve üretilen ürüne işlenerek daha fazla katma değer kazandırılması ülkemiz için tarımsal kalkınma kooperatifi örnek alınabilecek bir işletme şekli olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde bu konuda faaliyet gösteren entegre işletmeler mevcuttur. Ancak bu tür organizasyon tarımsal kalkınma kooperatifi aracılığı ile yapılması ayrı ve önemli bir anlam ifade etmektedir.

Bu tür organizasyonların kırsal kesimin desteklenmesi, göçü önlemesi ve istihdam yaratması açısından devlet ve yerel yönetimler tarafından desteklenmesi ayrı bir anlam ifade etmektedir.

Bu tür organizasyonlar yerelde var olan su ürünleri potansiyelini değerlendirilmesi açısından ve yerelde iş istihdamı yaratması, ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması, yörede yaşayanların yardımlaşması, demokratik yönetim açısından olumlu katkı sağlamaktadır.

5. Sonuç

Dünyada ve ülkemizde kırsal kalkınmanın en önemli faktörlerinden olan tarımsal kalkınma kooperatifleri kırsal kesimin örgütlenmesi açısından büyük öneme sahiptir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri tarım kesiminin her alanında örgütlenmiş ve olumlu ve ekonomik girişimlerde bulunmuştur.

Ekonomik açıdan kooperatiflerin yaptığı işlemler, istihdam fırsatları yaratması, sermayenin tabana yayılması, serbest piyasanın ve rekabetin gelişimi, kayıt dışını azaltma, ekonomik krizlere dayanıklılık konularında somut faydalar sağlamaktadır.

Ayrıca bir toplumun gelişiminde hayati derecede önemli olan demokratikleşme, kültürel bağların korunması, sosyal sermaye ve güvenin inşa edilmesi hususunda kooperatifçilik en etkin araç haline gelmiştir.

İnsan beslenmesinde çok önemli olan su ürünlerinin üretilmesi ve tüketicinin talebini karşılaması önem arz etmektedir. Bu bakımdan su ürünleri yetiştiriciliği için tarımsal kalkınma kooperatifleri kırsal kesimde göçü önlemek için alternatif rol oynamaktadır. Su ürünleri yetiştiriciliğinde ve işlenerek pazarlamasında incelenen S.S. Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin organizasyonu, çalışma sistemi diğer tarımsal işletmecilikte de örnek alınmalıdır.

Tarımsal kalkınma kooperatifleri faaliyetlerini sürdürürken siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu da kooperatif ortaklarının finansal olarak beklentilerini yeterli ölçüde karşılayamamaktadır. Bunun önüne geçebilmek için mevcut kooperatiflerin üretim konusunda girdilerinin karşılanmasında yasal yöntemlerle daha etkin çalışmasını ve üretilen ürünlerin pazarlanmasında daha etkin hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Kaynakça

Anon, 2002. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Proje İstatistik Şubesi Kayıtları, Aralık 2002.

BSGM; 2019). Tarım ve Orman Bakanlığı, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü. 2018 Yılı Su Ürünleri İstatistikleri

Can., B.A., Engindeniz., S., Can. O. 2017. Kırsal Kalkınmada Kooperatiflerin Rolü ve Önemi; S.S Çavuşlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,2017,52 Özel Sayı. 120-139

Doğan, 2017. Su Ürünleri Kooperatiflerinin Türkiye'deki Dünü, Bugünü ve Geleceği, Turkish Journal of Aquatic Sciences. 32(1): 21-34

Doğan, K., ve Güven, E. 2015. Ülkemizde (Türkiye) Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yapan İşletmeler, Üretim Kapasiteleri, İllere Göre Dağılımları ve Ekonomik Analizleri. Su Ürünleri Mühendisleri Derneği Dergisi (SÜMDER). Sayı 4/24 Temmuz 2005 (28-33)

GTB, 2014. Türkiye Kooperatifçilik Raporu, 2013. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara

GTB, 2017. Türkiye Kooperatifçilik Raporu, 2016. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara

Kınıklı, F., Çıkıkcı, C., Yercan, M., İnce, Y.E, 2017. Ortakların Kooperatif Hizmetlerinden Yararlanma Olanakları ve Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi: İzmir İli Gödence Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,2017,52 Özel Sayı 303-320

TÜİK, 2019. Türkiye İstatistik Kurumu, 2018 Yılı Su Ürünleri İstatistikleri

SUYMERBİR, 2018. Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Merkez Birliği, Su Ürünleri Yetiştiricilik Tesisleri (09.02.2018 İtibariyle) <http://suymerbir.org.tr/>, 2019).

<http://www.yapaglalabalik.com/> S.S. Afyonkarahisar Yapağlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (Erişim Tarihi: 05.11.2019).

<https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/33/Tarimsal-Organizasyon-Tablosu>, 2019). (Erişim Tarihi: 05.11.2019)

<http://www.dinarhaberleri.com/?sf=c30&islem=detay&kayitbag=hc7xj7tthak7319vkybegh29e8u568k78gtgb7zg86h1vah4x> (Erişim Tarihi: 18.11.2019)

MALVARLIĞI BORÇLARINI KARŞILAMAYA YETMEYEN KOOPERATİFLERDE YAPILACAK İŞLEMLER

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Ülkemizde kooperatifler için 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümleri tatbik edilmekteyse de bu kuruluşlar aynı zamanda 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ticaret şirketleri arasında sayılmışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak Kooperatifler Kanunu'nda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere ilişkin hükümleri uygulanmaktadır.

Özellikle kooperatiflerde defter tutma mükellefiyeti, tacir olmanın getirdiği yükümlülükler, şirket organları gibi konular anonim şirketlerle benzerlikler taşımaktadır.

Bu benzerliklerden biri de her ne kadar kâr amacı gütmeseler de kooperatiflerin de iflasa tabi olmaları ve 2004 sayılı İcra İflas Kanunu'nda yapılan son değişikliklerle birlikte konkordato da talep edebilmeleridir.

II - Kooperatifin Mali Yapısının Bozulmasına İlişkin Emareler

Kooperatiflerin mali açıdan aciz haline düşmesi Kooperatifler Kanunu'nun 63. Maddesinde düzenlenmiştir.

Düzenlemede kooperatifin aciz haline düştüğünü gösteren ciddi emarelerden bahsedilmiş, ancak bu belirtiler hakkında açıklama yapılmamıştır.

Kanımızca bu belirtiler kooperatifin sevk ve idaresi sırasında temin edilen mali tablolar yahut yapılan bir mali çalışma veya meydana gelen ekonomik bir olaydan anlaşılabilir.

Dolayısıyla, her mali darboğaz yahut her ekonomik sarsıntı kooperatifin aciz haline geldiği anlamına gelmemektedir.

Acizlik halinin ileri sürülebilmesi için ciddi boyutta bir ekonomik sarsıntı oluştuğuna kanaat getirilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki emarelerin var olduğunu düşünen yönetim kurulu zaman kaybetmeksizin kooperatifin varlığının mevcut borçlarını karşılamaya yetip yetmediğini ölçmelidir.

**Ticaret Başmüfettişi, Ticaret Bakanlığı*

III - Yönetim Kurulunca Yapılması Gereken İşlemler

Anlaşıldığı üzere, kooperatifin aciz haline düştüğünün öne sürülebilmesi için kooperatif varlığının borçlarını karşılamaya yetmemesi gerekmektedir. Bu durumun tespiti görevi yönetim kuruluna aittir. **(KK Md.63/1)**

Yönetim kurulu, aciz halinin olup olmadığını anlamak için piyasa fiyatları üzerinden bir ara bilançosu tanzim etmelidir. Ancak aciz hali bu ara bilançodan anlaşılabilir gibi son yıllık bilançodan yahut tasfiye bilançosundan da anlaşılabilir. Bu noktada önemli olan aciz halinin somut olarak tespit edilebilmesidir.

Piyasa fiyatları esasına göre düzenlenmiş bu bilançoda kooperatif malvarlığının borçlarını karşılamaya yetmediğinin anlaşılması halinde yönetim kurulu durumu ilgili bakanlığa bildirmeli ve genel kurulu da derhal olağanüstü genel kurula çağırmalıdır. **(KK Md.63/2)**

Yasada bu genel kurul toplantısında nasıl bir karar alınması gerektiği hususunda düzenleme yapılmamış olmakla birlikte 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun benzer hükümlerle ilgili düzenlemesinde yönetim kurulunun durumu iyileştirici önlemleri genel kurula sunacağı ifade edilmiştir. **(TTK Md.376/1)**

Yönetim kurulunun kooperatifin iflasını istemeden önce genel kurulu toplantıya çağırmasının bir amacı olması gerektiği düşünüldüğünde kooperatiflerin de bu genel kurul toplantılarında durumun düzeltilmesine yönelik önlemleri ve tedbirleri müzakere edeceği anlaşılmaktadır. Yönetim kurulunca durumdan haberdar edilmesi gereken ilgili bakanlıklardan ise yapı kooperatifleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, tarımsal amaçlı kooperatifler ile tarım kredi kooperatifleri için Tarım ve Orman Bakanlığı, bu kooperatifler dışında kalan kooperatifler ve tarım satış kooperatifleri için ise Ticaret Bakanlığı anlaşılmalıdır. Yasada konuyla ilgili olarak ilgili bakanlıkların bilgilendirilmesi gerektiği ifade edilmiş ise de idari makamlarca bu bildirim üzerine nasıl bir işlem yapılacağı hakkında bir düzenleme yer verilmemiştir.

Diğer taraftan, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda pay senetleri çıkarılmış bir kooperatifte son yılın bilançosunda kooperatif varlığının yarısının karşılıksız kalması halinde yönetim kurulunun derhal genel kurulu toplantıya çağırarak durumu ortaklara arz edeceği belirtilmiştir. **(KK Md.63/2)**

Bilindiği üzere kooperatiflerde ortaklık haklarının ortaklık senedi ile temsil edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve her ortağın en az bir ortaklık payı edinmesi zorunlu kılınmıştır. **(KK Md. 18,19/1)**

Ancak, kooperatiflerdeki ortaklık senetleri kıymetli evrak niteliğinde kabul edilmemiş ve bu belgelerin sadece ortaklığın ispatını sağlayan birer vesika olduğu yasa da vurgulanmıştır. **(KK Md.18)**

Dolayısıyla, yasadapaysenetleri çıkarılmış kooperatiflerden kastedilenin kooperatif sermayesindeki payların ortaklar adına ortaklık senedine bağlanmış olması şeklinde değerlendirmek gerektiği düşünülmektedir.

Yönetim kurulu, son yılın bilançosunda kooperatif varlığının yarısının karşılıksız kalması halinde derhal genel kurulu toplantıya çağırarak durumu ortaklara açıklamalı, aynı zamanda ilgili bakanlıklara ve mahkemeye haber vermelidir. Şayet kooperatif ana sözleşmesinde bilanço açıklarının ortaklardan alınacak ek ödemelerle kapatılması öngörülmüş ise öncelikle bu ek ödemeler ortaklardan tahsil edilmeli ve açık üç aylık süre içinde kapatılmalıdır. **(KK Md.31/1)**

Bilanço açığı ek ödemelere rağmen kapanmadığı takdirde yönetim kurulu durumu yine ilgili bakanlıklar ile kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine bildirmekle mükelleftir. **(KK Md.67/2)**

Ancak, ana sözleşmede ortakları ek ödemelerle yükümlü kılan bir düzenleme yok ise ek ödeme tahsil edilmeksizin yönetim kurulu belirtilen kurumları bilgilendirir.

IV - İflas Ve Konkordato

Bilanço açığının ek ödemelerle de kapatılamaması halinde kooperatif varlığının borçlarını karşılamaya yetmediği sonucu ortaya çıkacaktır. Borca batıklık olarak da adlandırılan bu durum anonim şirketler gibi kooperatifler için de bir iflas nedenidir. İcra İflas Kanunu'nda, kooperatiflerin, aktiflerin muhtemel satış fiyatları üzerinden düzenlenen ara bilançoya göre borca batık olduğu idare ve temsil ile vazifelendirilmiş kimseler ya da kooperatif tasfiye hâlinde ise tasfiye memurları veya bir alacaklı tarafından beyan ve mahkemece tespit edilirse önceden takibe hacet kalmaksızın bunların iflâsına karar verileceği belirtilmiştir. (**İİK Md.179**)

Ancak mali durumun iyileştirilebileceği ihtimali mevcut ise iflas yerine yönetim kurulu veya alacaklılardan biri konkordato da talep edebilecektir. (**KK Md.63/3**)

Bilindiği üzere 28/02/2018 tarih ve 7101 sayılı Kanun'la birlikte iflas erteleme kavramı yerine konkordato getirilmiş ve bunu takiben birçok şirketin konkordato talebinde bulunduğuna yönelik muhtelif haberler yazılı ve görsel basına yansımıştır.¹

Dolayısıyla, mali durumunun bozulması nedeniyle mahkemeden konkordato talep eden kooperatiflerin bu talebine konkordato ön projesi, kooperatifin malvarlığının durumunu gösterir belgeler, alacaklı ve alacak listesi, karşılaştırma tablosu, makul güvence veren denetim raporunu eklemesi gerekmektedir.² Konkordato Ön Projesinde kooperatifin borçlarının hangi oranda veya vadede ödeneceğinin, bu kapsamda alacaklıların alacaklarından hangi oranda vazgeçmiş olacaklarının, ödemelerin yapılması için kooperatifin mevcut mallarının satılıp satılmayacağıının gösterilmesi şarttır. (**İİK Md.286/1-a**)

V - Sonuç

Kooperatifler ticaret şirketleri arasında kabul edilmelerinin doğal bir sonucu olarak iflasa tabi kurumlardır. Ancak kooperatifin yaşadığı her finansal sıkıntıyı iflas nedeni olarak görmemek gerekir. Bu kurumların borca batık veya acz halinde olup olmadığına ilişkin emareleri değerlendirme görevi yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu kooperatif bilançolarından kooperatifin varlığının borçlarını karşılamaya yetmediğini tespit ederse durumu görüşmek üzere genel kurulu ivedi olarak toplantıya çağırır ve ilgili bakanlığı haberdar eder. Kooperatifin mali durumunun iyileştirilmesi öngörülebilir ise mahkemeden konkordato talep edilebilir. Böyle bir iyileşme projesi ile mali durumun düzeltilmesi olası görünmüyorsa kooperatifin borca batık olma nedeniyle iflası yoluna gidilmesi söz konusu olacaktır.

Kaynakça

1- T.C. Yasalar (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, 2004 sayılı İcra İflas Kanunu)

2- Örnek Ana Sözleşmeleri

1) <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/konkordato-ilan-eden-sirketlerin-sayisi-3-bini-asti-207967h.htm>

2) Bkz.30/01/2019 tarih ve 30671 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan "Konkordato Talebine Eklenecek Belgeler Hakkında Yönetmelik"

KOOPERATİFLERE VE ÜST BİRLİKLERİNE ŞİRKETLER TOPLULUĞU HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASI¹

Soner ALTAŞ*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4600-0466>

Özet

Kooperatifler ve birlikler, 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu uyarınca ticaret şirketi sayılmaktadır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, ticaret şirketlerinin bazı koşulların varlığında hakim şirket sayılacağını ve şirketler topluluğunun oluşacağını hükme bağlamıştır. Bu yönüyle, kooperatiflerin ve birliklerin iştirakleri ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturup oluşturmadığı, uygulamada yeterince bilinmeyen ve çok da üzerinde durulmayan bir konudur. Bu çalışmada, TTK'nın şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerinin kooperatiflerin ve birliklerin iştirak ettikleri şirketlere uygulanması hususu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: kooperatif birlikleri, şirketler topluluğu, hakim şirket, bağlı şirket, yönetim kontrolü.

1. Giriş

Ülkemizde, kooperatifler ve birlikleri, temel olarak 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu² (KK³)'nda ve bunun yanında 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun⁴ 'da ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun⁵ 'da düzenlenmişlerdir. Kooperatif birliğinden kasıt, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda düzenlenen kooperatif birlikleri ile kooperatif merkez birlikleridir. KK'na göre, konuları aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte olan 7 veya daha çok kooperatif tarafından birlikler kurulabilir. Kooperatif birlikleri kendi aralarında

***Dr. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi**

- 1) Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarına ait olup, çalıştığı Kurumunu bağlamaz.
- 2) 10/5/1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.
- 3) Çalışmamızda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu için KK kısaltması kullanılmıştır.
- 4) 16/06/2000 tarihli ve 24081 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.
- 5) 28/04/1972 tarihli ve 14172 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

kooperatif şeklinde merkez birlikleri kurabilirler. Birlikler veya merkez birlikleri de Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini kurabilirler. Yine, **KK**'na göre, kooperatif birlikleri, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kooperatif şeklinde kurulur. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu⁶ (**TTK**⁷)'nin 124'üncü maddesinde, ticaret şirketlerinin kolektif, komandit, anonim ve limited şirketler ile kooperatiflerden ibaret olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, ayrı kanunlar ile düzenlenmiş olsalar da, kooperatifler ve üst kuruluşları olan birlikler, ticaret şirketi sayılmakta ve **TTK**'nın bazı düzenlemelerine tabi olmaktadır.

Özellikle kefalet ve tarım satış kooperatifleri ile üst birlikleri, ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla şirket kurabilmekte veya kurulu şirketlere ortak olabilmektedirler.

Bu yönde genelde anonim ve limited şirket tercih edilmektedir. Kooperatifler ve birlikleri, önceden, 6762 sayılı eski Ticaret Kanunu'ndaki asgarî ortak sayısı zorunluluğu nedeniyle yanlarına diğer kooperatifleri yahut iştiraklerini de alıp anonim ve limited şirket kurmakta iken, **TTK**'nın verdiği izin çerçevesinde artık tek ortağı kendileri olacak şekilde de şirketler kurabilmektedirler.

Hatta, kooperatif ve birliklerin iştiraki olan şirketler de yeni şirketler kurabilmekte veya başka şirketlere iştirak etmekte, böylece kooperatifler ve birlikleri doğrudan ve dolaylı olarak iştirak ettikleri şirketlerle adeta bir topluluk oluşturmaktadırlar.

Topluluk denilince ise akla Şirketler Topluluğu gelmektedir. Şirketler topluluğu, ülkemizde esasında uzun yıllardır var olan bir uygulamadır.

Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda şirketler topluluğuna ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Buna karşılık, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren **TTK**'da şirketler topluluğu açıkça düzenlenmiş ve Kanunun 195 ilâ 209'uncu maddeleri buna ayrılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, kooperatiflerin ve birliklerin iştirakleri ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturup oluşturmadığı, uygulamada yeterince bilinmeyen ve çok da üzerinde durulmayan bir konudur.

İşte bu çalışmada, **TTK**'nın şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerinin kooperatiflerin ve birliklerin iştirak ettikleri şirketlere uygulanması hususu üzerinde durulacaktır.

2. Şirketler Topluluğu Hükümlerinin Kooperatif Ve Birlik İştiraki Olan Şirketlere Uygulanması

TTK'nın 195'inci maddesine göre hâkim şirkete doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan şirketler, onunla birlikte şirketler topluluğunu oluşturur.

Hâkim şirketler ana, bağlı şirketler ise yavru şirket konumundadır. **TTK**, şirketin hâkim mi yoksa bağlı mı olduğunun ise şu kriterlere göre belirleneceğini öngörmektedir: *Eğer bir ticaret şirketi*⁸

6) 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

7) Çalışmamızda, 13 Ocak 2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu için “TTK” kısaltması kullanılmıştır.

8) *TTK*'nın 124'üncü maddesine göre, ticaret şirketleri; kolektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerden ibarettir. Kolektif ile komandit şirket, “şahıs şirketi”; anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket ise “sermaye şirketi” sayılır.

(ki, kooperatif ve birliklerinin ticaret şirketi kapsamına girdiği çalışmamızın başında belirtilmişti), diğer bir ticaret şirketinin, doğrudan veya dolaylı olarak;

1. Oy haklarının çoğunluğuna sahipse veya
2. Şirket sözleşmesi uyarınca, yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını haizse veya
3. Kendi oy hakları yanında, bir sözleşmeye dayanarak, tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklarla birlikte, oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyorsa;
4. Ya da bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketini, bir sözleşme gereğince veya başka bir yolla hâkimiyeti altında tutabiliyorsa;

birinci şirket **hâkim**, diğeri **bağlı** şirkettir.

Bağlı (yavru) şirket, üzerinde doğrudan veya dolaylı hakimiyet uygulanan şirkettir. Hakim şirket ise başka bir şirkete veya şirketlere iradesini kabul ettiren şirkettir⁹.

Hâkimiyet yok ise, şirketler topluluğundan, bağlı ve hakim şirketten bahsedilemez. Bir başka deyişle, şirketler topluluğundan bahsedebilmek için bir ticaret şirketinin diğer bir ticaret şirketine sadece iştirak etmesi yeterli olmayıp, onun üzerinde hakimiyet kurmuş olması da gerekmektedir.

Bununla birlikte, hemen belirtelim ki **TTK**'nın 195'inci maddesinin birinci fıkrasında şirketler topluluğunun genel kural olarak ticaret şirketleri (**kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketler**) arasında kurulabileceği ifade edilse ve buradan hâkim şirketin bir ticaret şirketi olabileceği sonucu çıkarılsa da, aynı maddenin beşinci fıkrasında "**Şirketler topluluğunun hâkiminin, merkezi veya yerleşim yeri yurt içinde veya dışında bulunan, bir teşebbüs olması hâlinde de, 195 ilâ 209'uncu maddeler ile bu Kanundaki şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır. Hâkim teşebbüs tacir sayılır. Konsolide tablolar hakkındaki hükümler saklıdır.**" hükmüne yer verilerek hâkimin teşebbüs olması halinde de şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir.

Diğer yandan, Ticaret Sicili Yönetmeliği¹⁰ 'nin 105'inci maddesinde; "**Kanunun 195'inci maddesinin dördüncü fıkrası anlamında, bir şirketler topluluğu, bir ticaret şirketi ile buna doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan en az iki ticaret şirketinden meydana gelir. Ticaret şirketi olmayan bir teşebbüse, doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan ticaret şirketleri sayısının ikiye aştığı durumlarda da Kanunun 195'inci maddesinin beşinci fıkrası anlamında şirketler topluluğu meydana gelir ve teşebbüs topluluğun hâkimi olur. Hâkim şirket ana şirket, bağlı şirketler ise yavru şirket konumundadır.**" denilmiştir.

Bu bağlamda, şirketler topluluğundan bahsedebilmek için, biri ana ikisi de yavru şirket olmak üzere en az üç ticaret şirketi bulunmalıdır.

Eğer ana şirket bir ticaret şirketi değil de bir teşebbüs ise, bu durumda teşebbüse doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan ticaret şirketlerinin sayısının en az üç olması gerekir.

Dolayısıyla, kooperatiflerin ve birliklerin en az % 51'ine iştirak edip oy haklarının çoğunluğuna

9) Çamoğlu, Ersin, Poroy, Reha, Tekinalp, Ünal, Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku (10. bs.), Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2005, s.1021

10) 27/1/2013 tarihli ve 28541 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

veya yönetim kontrolüne sahip oldukları ticaret şirketi sayısı (**anonim veya limited şirket olması önemli değildir**) iki ve üzerinde ise, kooperatif veya birlik hakkında da Şirketler Topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır; bunların iştirak ettikleri şirketler ise bağlı şirket olarak değerlendirilir.

Örneğin; (A) Tarım Ve Satış Kooperatifleri Merkez Birliği'nin pay ve oy oranlarının çoğunluğuna sahip olduğu ve yönetimini kontrol altında bulundurduğu bir adedi anonim, bir adedi de limited olmak üzere iki tane bağlı şirketi varsa, merkez birliği hakim şirket olarak kabul edilir ve iki bağlı (yavru) şirketi ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturduğu sonucuna varılır.

(A) Tarım Ve Satış Kooperatifleri Merkez Birliği'nin sermayesinin % 100'üne sahip olduğu sadece bir adet bağlı anonim şirketinin bulunması ve bu bağlı şirketinin de sermayesinin % 90'ına iştirak ettiği bir anonim şirketinin olması halinde de, (A) Tarım Ve Satış Kooperatifleri Merkez Birliği'nin bir şirkete doğrudan, birine ise dolaylı olarak hakimiyet kurduğu kabul edilir ve şirket sayısı ana şirket ile birlikte üçe ulaştığı için yine şirketler topluluğu hükümleri uygulanır.

3. Kooperatif Ve Birliklerin Şirketler Topluluğuna Dahil Olmasının Sonuçları

Kooperatif veya birliğin bağlı şirketleri ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturması önemli sonuçlar doğurur. Şöyle ki, **TTK**, şirketler topluluğunu bazı kurallara bağlamış ve bunlardan bazılarında uyulmaması halinde cezai sorumluluk öngörmüştür.

Örneğin; bağlı şirketin yönetim organı (**anonim şirket ise yönetim kurulu, limited şirket ise müdür veya müdürler kurulu**), faaliyet yılının ilk üç ayı içinde, şirketin hâkim teşebbüs olan meslek kuruluşu ve onun diğer bağlı şirketleri ile ilişkileri hakkında bir bağlılık raporu düzenlemek zorundadır. Bu raporu düzenlenmeyen ya da raporda **TTK**'nın aradığı hususlara yer vermeyen bağlı şirketin yönetim organı üyelerine 4.000 TL'den 73.000 TL'ye kadar adli para cezası verilmektedir.

Ayrıca, hâkim şirket sayılan kooperatif veya birlik, bir sermaye şirketinin sermayesinin, doğrudan veya dolaylı olarak, yüzde beşini, onunu, yirmisini, yirmibeşini, otuzüçünü, ellisini, altmışyedisini veya yüzde yüzünü temsil eden miktarda paylarına sahip olduğu veya payları bu yüzdelerin altına düştüğü takdirde; durumu söz konusu işlemlerin tamamlanmasını izleyen on gün içinde, sermaye şirketine ve **TTK** ile diğer kanunlarda gösterilen yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür. Bu bildirimler yazılı şekilde yapıp ticaret siciline tescil ve ilân olunur. Anılan yükümlülükler uyulmaması halinde ise idari para cezaları gündeme gelir. Dolayısıyla, bağlı şirketleri ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturan kooperatif ve birliklerin söz konusu yükümlülükler uyması gerekir.

4. Özet Ve Sonuç

Kooperatifler ve birlikler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca ticaret şirketi sayılmaktadır. Eğer bir kooperatif veya birlik, diğer bir ticaret şirketinin, doğrudan veya dolaylı olarak; oy haklarının çoğunluğuna sahipse veya şirket sözleşmesi uyarınca, yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını haizse veya kendi oy hakları yanında, bir sözleşmeye dayanarak, tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklarla birlikte, oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyorsa ya da bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketini, bir

sözleşme gereğince veya başka bir yolla hâkimiyeti altında tutabiliyorsa, kooperatif veya birlik hâkim, diğeri ise bağılı şirket sayılır. Şirketler topluluğundan bahsedebilmek için, biri hâkim, ikisi de bağılı şirket olmak üzere en az üç ticaret şirketi bulunmalıdır.

Dolayısıyla, kooperatiflerin ve birliklerin en az % 51'ine iştirak edip oy haklarının çoğunluğuna veya yönetim kontrolüne sahip oldukları ticaret şirketi sayısı iki ve üzerinde ise, kooperatif veya birlik hakkında da Şirketler Topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır; bunların iştirak ettikleri şirketler ise bağılı şirket olarak değerlendirilir.

Şirketler Topluluğu sayılmaları noktasında ise kooperatif ve birliklerin bazı yükümlülükleri gündeme gelir. En başta, bağılı şirketin yönetim organının, faaliyet yılının ilk üç ayı içinde, şirketin hâkim şirket olan kooperatif veya birlik ile onun diğeri bağılı şirketleriyle ilişkileri hakkında bir bağılılık raporu düzenlemesi yer almaktadır.

Bu raporu düzenlenmeyen ya da raporda **TTK**'nin aradığı hususlara yer vermeyen bağılı şirketin yönetim organı üyelerine 4.000 TL'den 73.000 TL'ye kadar adlî para cezası verilmektedir. Ayrıca, hâkim şirket olan kooperatif veya birlik, bir sermaye şirketinin sermayesinin, doğrudan veya dolaylı olarak, yüzde beşini, onunu, yirmisini, yirmibeşini, otuzüçünü, ellisini, altmışyedisini veya yüzde yüzünü temsil eden miktarda paylarına sahip olduğu veya payları bu yüzdelerin altına düştüğü takdirde; kooperatif veya birlik, durumu söz konusu işlemlerin tamamlanmasını izleyen on gün içinde, sermaye şirketine ve **TTK** ile diğeri kanunlarda gösterilen yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür.

Bu bildirimler yazılı şekilde yapılır ve ticaret siciline tescil ve ilân olunur.

Anılan yükümlülükler uyulmaması halinde ise idarî para cezaları gündeme gelir. Dolayısıyla, bağılı şirketleri ile birlikte şirketler topluluğunu oluşturan kooperatif ve birliklerin söz konusu yükümlülükler uymaları menfaatlerine olacaktır.

Kaynakça :

Çamoğlu, Ersin, Poroy, Reha, Tekinalp, Ünal (2005). Ortaklıklar Ve Kooperatifler Hukuku (10. bs.). İstanbul:Arıkan Yayınevi.

T.C. Yasalar (09.07.1956) 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (9353 sayılı)

T.C. Yasalar (14.02.2011) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı)

T.C. Yönetmelikler (27.01.2013) Ticaret Sicili Yönetmeliği, Ankara: Resmi Gazete (28541 sayılı)

Komisyon Raporu : Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Esas No:1/324, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:23, Yasama Yılı:2, S.Sayısı:96, Nr.112

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ 25. TARAFLAR TOPLANTISI

Hasan YAYLI*

İklim değişikliğiyle m¼cadelenin uluslararası hukuk temellerini oluşturan **BM** İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (**BMİDÇS**) bilimsel gerekçeleri, **BM** Çevre Programı (**UNEP**) ile Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (**WMO**) 1988'de ortaklaşa ihdas ettiği Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (**IPCC**) tarafından "*iklim sistemi üzerindeki insan kaynaklı tehlikeli etki*" olarak ortaya konulmuştur. **IPCC**'nin ortaya koyduğu insan kaynaklı faaliyetlerin neden olduğu küresel ısınmanın iklim üzerindeki etkilerine karşı, 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler (**BM**) Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılan **BMİDÇS**, uluslararası alanda atılan ilk ve en önemli adımdır.

21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'ye, aralarında ÷lkemizin de bulunduğu 196 ÷lkenin yanı sıra, Avrupa Birliği (**AB**) de taraftır (*T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019*).

BMİDÇS gereği ortaya çıkan en önemli yapılanma, Taraflar Konferansı (*Conference of the Parties to the Convention-COP*)'dır(*Öktem, 2008, s. 21*).

BMİDÇS ve sonrasında gelişen Kyoto Protokolü ile oluşturulan iklim değişikliği rejimi, ilki 1995 yılında Berlin'de toplanan Taraflar Konferansı toplantılarında alınan kararlar ile geliştirilmekte ve sözleşme organları eliyle uygulanmaktadır.

Anlaşmalar ile yükümlölüklerle ilişkin temel başlıklara yer verilmektedir; uygulamada esas alınacak kural ve usullerin ayrıntılı olarak belirlenmesi Taraflar Konferansı kararlarıyla yapılmaktadır(*Anlar Güneş, 2011, s. 70*).

Sözleşme gereğince, yürürlüğe girmesinden itibaren **BMİDÇS**'ye taraf olan ÷lkeler her yıl bir araya gelerek Taraflar Konferansı düzenlemektedir.

* Prof.Dr., Kırıkkale Üni. İİBF SBKY Bölümü Öğretim Üyesi, hyayli@hotmail.com

Taraflar Konferansı'nın çoğu zaman belirli bir toplantı yeri yoktur; her toplantı ayrı bir yerde yapılır ve 1'den başlamak üzere numaralandırılır (**COP1, COP2 şeklinde**).

Taraflar Konferansı, çerçeve sözleşmelerdeki genel nitelikli yükümlülüklerin somut, anlamlı taahhütlere dönüşmesi için temel bir platform niteliğindedir ve sözleşme rejimlerine esneklik sağlamaktadır.

Taraflar Konferansı'nın çeşitli görevleri olmakla beraber en temel görevi sözleşme rejiminin geliştirilmesidir (**Özer, 2009, ss. 167-168**).

Ayrıca Sözleşme içerisinde en üst karar organıdır.

Nitekim rejimi daha ileriye taşıyacak kararlar almakta ve önemli yeni yükümlülüklerle ilişkin görüşmeler yürütmektedir (**Özdemir vd., 2013, s. 5**).

Her ne kadar bilimsel çalışmalar karar vermede temel unsur olsa da iklim değişikliğinde ne kadar riskin kabul edilebilir olduğu politik bir karardır.

Zira, bireyler ve kültürler "**tehlike**" anlayışında farklılıklar gösterdiği gibi iklim değişikliğinin beklenen sonuçlarından bazı ülkelere ve toplumlar diğerlerine göre daha fazla olumsuz etkileneceklerdir.

Dolayısıyla Taraflar Konferansı uluslararası toplumun ortak karara varacağı ve tüm tarafların söz sahibi olduğu bir platform olarak görülmektedir (**Ulueren, 2019**).

2019 yılı itibarıyla düzenlenen Taraflar Konferansı sayısı 25 olmuştur. **BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 25**.

Taraflar Konferansı'nın aslında Şili'nin başkenti Santiago'da toplanması kararlaştırılmış fakat ülkede devam eden sokak eylemleri sebebiyle Şili Devleti zirveye ev sahipliği yapamayacağını bildirmiştir.

Şili'nin bu kararı üzerine İspanya ev sahipliği yapmıştır. *Yani 2019 COP25*; Şili Devleti başkanlığında Madrid'de yapılmıştır.

Paris Anlaşması imzalanırken ülkeler tarafından sözleşmenin bilimsel kuruluşu olan **IPCC**'ye 1.5°C ısınma için yapılması gerekenler, iklim değişikliği toprak ve arazi kullanımı arasındaki ilişki ve iklim değişikliğinin okyanuslar ile ilişkisi üzerine, rapor hazırlama yetkisi verilmiştir.

Madrid'de yapılan Taraflar Konferansı, bu raporların tamamlanmasından sonra düzenlenen ilk resmi iklim zirvesi olduğundan dolayı önemli görülmüştür.

Ayrıca Paris Anlaşması'nın uygulanmaya başlayacağı yıl olan 2020 yılı öncesinde düzenlenen son iklim zirvesidir ve ülkeler açısından bu anlaşmaya göre verdikleri taahhütleri yerine getirecekleri süreci başlatan ilk etkinliktir.

Bu sebeplerle de önemli görülmüştür (**Bianet, 2019**).

Paris İklim Anlaşması'ndan önceki son konferans olması sebebiyle **COP25**'te önemli ilerlemeler kaydedileceği düşünülmüştür. "**Şili-Madrid Harekete Geçme Zamanı**" başlığı altında kabul edilen sonuç bildirisi, iklim değişikliği zirvesinin 25 yıllık geçmişinde en uzun sürede çıkarılan bildiri olarak tarihe geçmiştir.

Ancak yine de elde edilen sonuçlar beklentileri karşılamamıştır. Konferans'ın başarısına yönelik Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres, "**COP25 sonuçları beni hayal kırıklığına**

uğrattı. Uluslararası toplum, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir fırsatı kaçırdı.” değerlendirmesinde bulunmuştur(*guterres, 2019*).

13 Aralık Cuma günü bitmesi gereken ancak iki gün daha uzatılan konferansbugüne kadar bu konuda düzenlenen en uzun soluklu program olmuştur. Konferansta karbon piyasası başta olmak üzere birçok konuyla ilgili anlaşmazlık çözülememiştir (*McGrath, 2019*).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ulusal çıkarları gereği küresel karbon emisyonları miktarının dağılımı, çevresel bütünlük ve finansman konularındaki görüş farklılıklarını aşamamıştır.

Özellikle Paris Anlaşması'nın 6. maddesinde yer alan, iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında ülkelerin iş birliğini artırmak ve iklim eylemine finansman sağlamak için bir piyasa mekanizması kurulması, zirvedeki tartışmaların odak noktası olmuştur (*Sade, 2019*).

Zirveden çıkan karar, mevcut iklim eylemleri ile Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşmak için gerekli olan emisyon azaltımı arasındaki büyük farkın kapatılmasına ve 2020 yılında, tüm tarafların mümkün olan en yüksek azaltım ve adaptasyon hedeflerini ortaya koymalarının aciliyetine vurgu yapmaktadır ("*COP25 hüsranla sona erdi*", 2019).

Konferans sonunda ülkeler karbon piyasaları konusunda ise bir anlaşmaya varamamış ve bu konudaki karar bir sonraki iklim zirvesine bırakılmıştır.

Müzakerelerin son saatlerinde, anlaşmanın çevresel bütünlüğünü korumak ve çift sayım konusunun önüne geçmek için 30'dan fazla ülke tarafından San Jose Principles adlı belge yayımlamıştır.

Kayıp ve Zararlar başlığında, kayıp ve hasarı en aza indirmek, önlemek ve kurtarmak için uygulama noktasında daha fazla çalışmaya liderlik etmek üzere Santiago Ağı kurulmuştur (*COP25 • UN Climate Change Conference, 2019*).

Zirvede ülkeler olağanüstü hava koşullarından zarar gören özellikle küçük ada ülkelerine destek olunması için fonlar oluşturulması konusunda anlaşmaya varabilmiş ve iklim değişikliğinden etkilenen gelişmemiş ülkelere yardım ve sera gazı salınımının azaltılması çağrısı yapılan bir deklarasyon yayımlanmıştır (*İklim Değişikliği Konferansı Başarısızlıkla Sonuçlandı, 2019*).

Aynı zamanda kapasite geliştirme, cinsiyet programı ve teknoloji gibi bazı önemli konularda anlaşmaya varılmıştır (*UN News, 2019*).

Bu kapsamda Konferans'tan çıkan tek olumlu sonuç toplumsal cinsiyet ve iklim eylem planı olarak görülmektedir (*2019 Madrid İklim Zirvesi-COP25'ten İzlenimler, 2019*).

Konferansın başarısızlığı bilim insanlarının 2019 yılında ortaya koyduğu açık kanıtlara, dünyanın dört bir yanında düzenlenen protestolara ve giderek şiddetlenerek artan iklim etkilerine rağmen ülkelerin keskin kırmızı çizgilerinin mağdur olmasına bağlanmaktadır.

Zirvede gözlemci olarak bulunan sivil toplum kuruluşları başta **ABD, Brezilya, Avustralya** ve **Suudi Arabistan** olmak üzere **G20** ülkelerini bu durumdan sorumlu tutmaktadır.

STK temsilcileri, özellikle Paris Anlaşması'ndan çıkma kararı veren **ABD**'nin zirvede işleri zorlaştırması ve **COP25**'in daha güçlü mesajları vermesini önlemesi yüzünden beklenen başarıya ulaşılmadığını vurgulamaktadır.

Kanada, Japonya, Çin ve **Hindistan** gibi dünyanın önde gelen ekonomileri ise iklim krizinin vurduğu yoksul ülkeleri desteklemek ve 2020 yılında küresel kolektif iklim eylemini güçlendirmek konusundaki beklentilere ve taleplere karşı kayıtsız kaldıkları için suçlanmaktadır.

Bu kapsamda çevreci gruplar zengin ülkelerin iklim değişikliğine kökten çözüm adına yeterince çaba göstermediğini dillendirmektedir(**“COP25 hüsranla sona erdi”**, 2019).

Türkiye’de **“2019 Madrid İklim Zirvesi-COP25’ten İzlenimler”** başlığı ile Madrid COP25 değerlendirmesinin yapıldığı bir panel düzenlenmiştir.

Panelin açılış konuşmasını yapan Ümit Şahin; Avustralya, Brezilya ve ABD gibi bazı ülkelerin Paris İklim Anlaşması’nın uygulanmasına ilişkin 6. maddeyle ilgili müzakereleri bloke etmesi nedeniyle zirveyi başarısız olarak değerlendirmiştir.

Bu ülkelerin, Paris Anlaşması’nın içeriğini boşaltmaya yönelik tekliflerde bulunması sonucunda zirvede bir ilerleme sağlanmadığını belirtmiştir.

Konferansa ilişkin genel değerlendirmelerini *“Piyasa mekanizmalarıyla ilgili olan 6. madde görüşmeleri maalesef bir sonraki yıla ertelendi. Onun dışında ortak zamanlama, kayıp zara mekanizması gibi maddelerde de başarı elde edilemedi. Halbuki, COP25, Paris Anlaşması’nın uygulama kurallarına son halini vermeyi ve anlaşmaya uygun bir şekilde, küresel sıcaklık artışını 1,5°C’de sınırlandırabilmek için tüm devletlerin iklim planlarını daha güçlü ve iddialı hale getirmelerini amaçlıyordu”*sözleri ile özetlemiştir(**2019 Madrid İklim Zirvesi-COP25’ten İzlenimler, 2019**).

Zirvede alınan ve sonuç metnine giren kararlar, 2019 yılı boyunca dünyanın dört bir yanından yükselen iklim eylemleri ve iklim adaleti taleplerine yanıt vermekten çok uzak kalmıştır.

Ancak sonuç olarak bütün engelleme çabalarına rağmen başta 2020 iklim eylemlerini güçlendirme konusu olmak üzere birçok konuda, Paris Anlaşması’nın bütünlüğünü korumayı başardığı düşünülmektedir (**“COP25 hüsranla sona erdi”**, 2019).

Taraflar Konferansı’nın 26’ncısının ise gelecek yıl Glasgow’da yapılması kararlaştırılmıştır.

Madrid’de başarısızlığın burada başarılacağı düşünüldüğü için ve 2020’nin iklim değişikliği ile mücadele noktasında dönüm noktası olması beklentileri sebebiyle Glasgow toplantısına umutlu bakılmaktadır.

Kaynakça

2019 Madrid İklim Zirvesi-COP25’ten İzlenimler. (2019, Aralık 26). GazeteSU. <https://gazetesu.sabanciuniv.edu/toplum-ve-bilim/2019-madrid-iklim-zirvesi-izlenimler> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

Anlar Güneş, Ş. (2011). İklim Değişikliği Yükümlülüklerine Uygunluğun Sağlanması: Kyoto Protokolü Uygunluk Mekanizması. Uluslararası İlişkiler, 8(31), 69-94.

Bianet. (t.y.). Geliş tarihi 10 Aralık 2019, gönderen <http://bianet.org/bianet/iklim-krizi> (Erişildi: 03 Ocak 2020)

COP25 • UN Climate Change Conference. (2019). UN Climate Change Conference. <https://unclimatesummit.org/> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

COP25 hüsranla sona erdi. (2019, Aralık 15). Yeşil Gazete - ekolojik, politik, katılımcı, şenlikli. <https://yesilgazete.org/blog/2019/12/15/cop25-husran-yaratti/> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

Guterres. (2019, Aralık 15). euronews. <https://tr.euronews.com/2019/12/15/guterres->

uluslararası-toplum-iklim-değişikliğiyle-mucadelede-onemli-bir-f-rsat-kac-rd (Erişildi: 03 Ocak 2020)

İklim Değişikliği Konferansı Başarısızlıkla Sonuçlandı. (2019, Aralık 15). euronews. <https://tr.euronews.com/2019/12/15/iki-hafta-sureyle-rekor-kiran-iklim-degisikligi-konferans-basarisizlikla-sonuclandi> (Erişildi: 05 Ocak 2020)

McGrath, M. (2019, Aralık 15). İklim Zirvesi—İklim değişikliği için yapılan en uzun tartışma 'taviz anlaşması'yla bitti. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50799635> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

Öktem, A. U. (2008). Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikasında Yeni Bir Politika Aracı: Emisyon Ticareti. Akademik İncelemeler, 3(1), 19-29.

Özdemir, A. D., Yazıcı, D. D., & Tahmiscioğlu, M. S. (2013). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında Sürdürülen Müzakere Sürecinin Değerlendirilmesi. 1-17.

Özer, D. K. (2009). Çok taraflı çevre sözleşmeleri. USAK.

Sade, G. (2019, Aralık 14). COP25: Zirve beklentileri karşılayamadı. euronews. <https://tr.euronews.com/2019/12/14/cop25-sona-erdi-zirve-beklentileri-karsilayamadi-kuresel-icinma-iklim-krizi> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa> (Erişildi: 05 Ocak 2020)

Ulueren, M. (2019). T.C. Dışişleri Bakanlığı. T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/kuresel-icinma-bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-ve-kyto-protokolu.tr.mfa> (Erişildi: 04 Ocak 2020)

UN News. (2019, Aralık 15). UN News. <https://news.un.org/en/story/2019/12/1053561> (Erişildi: 05 Ocak 2020)

SAĞLIK HİZMETLERİNDE YALIN YÖNETİM UYGULAMALARI

Yeter DEMİR USLU*

Giriş

Modernleşen ve gelişen günümüz dünyasında insan oğlunun ihtiyaç ve istekleri sürekli olarak artış göstermektedir.

Meydana gelen bu artış neticesinde ihtiyaçlara ve isteklere yönelik ürün ve hizmet üretiminin maliyetleri de geçmişe göre artmaktadır.

Hükümetler ve hizmet sunucuları, ürün veya hizmet alıcısının ortaya çıkan bu maliyet artışından etkilenmeden kaliteli hizmete ulaşabilmesi için baskı altında kalmışlardır.

Bu nedenle de bu süreci iyi yönetmek ve çözüm üretmek için alternatif yollar başvurmuşlardır. İlk olarak 'yalın yönetim' kavramı da bu süreçte ortaya çıkmıştır (**Sharma, Abel, Al-Hussein, & Pfru, 2017**).

Yalın yönetimi açıklamadan önce yalın kavramını tam olarak özümsemek gerekmektedir. Yalın olmak; **"gerçekten ihtiyaç duyulmayan her şeyden arındırılmış olmak"** demektir.

Bu bakımdan yalın üretim, yalın organizasyon veya yalın yönetim gibi benzer kavramların temelinde; **"bu gereksiz işleri yapan ihtiyaç fazlası elemanlardan kurtulmak"** düşüncesi yatmaktadır (**Ertürk, 1995**).

Tanım içerisinde yer alan 'yalın üretim' kavramı yalın yönetimde önemli bir yer edinmektedir.

Çünkü yalın yönetimin ortaya çıkması yalın üretim ile birlikte başlamıştır.

Yalın üretim ilk olarak otomotiv sektöründe Japonya'daki ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki

* Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

otomobil üreticileri tarafından uygulanmıştır. Zaman içerisinde varlığını diğer sektörlerde de göstermiştir (**TİKİCİ, AKSOY, & DERİN, 2006**).

Yalın yönetim; “**yetki devrinin arttığı, yaptığı işten herkesin sorumlu tutulduğu, sıfır hiyerarşinin hedeflendiği, yalın üretimin gerçekleşmesi için tesis edilen**” yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır (**Warnecke & Huser, 1995**).

Yalın yönetimde, yalın üretime paralel olarak zamanla diğer sektörlerde varlığını göstermiştir.

Bu sektörlerden en önemlisi de herkesin öncelikli ve zorunlu ihtiyacı olan sağlık sektörüdür.

Sağlık Hizmetlerinde Yalın Yönetim

Günümüzde nüfusun giderek yaşlanması, bulaşıcı hastalıklara yakalananların ve kronik hastalıklı kişi sayısının artması ve bunların dışında gelişen koruyucu sağlık hizmetlere olan talebin giderek yoğunlaşmasından dolayı sağlık hizmetine ihtiyaçta giderek artmaktadır.

Bu ihtiyacı karşılayabilmek için çeşitli sağlık harcamaları yapmak gerekir.

Artan sağlık harcamalarının sağlık hizmetlerinin kalitesini düşürmemesi için sağlık hizmetleri sunumu sürecinde de yalın yönetime başvurulmaktadır.

Yalın yönetim sayesinde ihtiyaç olunan en gerçek sağlık hizmetine minimum kaynak kullanılarak ulaşılması amaçlanmaktadır (**Arbos, 2002**).

Bunu yaparken de israfa neden olacak bütün etmenleri ortadan kaldırmak gereklidir.

Bunları belirlerken sağlık hizmeti sunucularının iç ve dış çevresindeki unsurlara dikkat etmesi ve onları bu sürece dahil etmesi elzemdir.

İç çevre olarak doktorlar, büro personelleri, hemşireler ve diğer sağlık çalışanları yer alırken dış çevrede ise hastalar, tedarikçiler, rakipler, mükellefler ve diğer düzenleyiciler yer almaktadır.

Yönetim ve hizmet sunumu sürecinde ortadan kaldıracağımız adımları belirlerken çevremizde bulunan kurum, kuruluş ve kişilerin fikirlerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak yalın yönetim anlayışını başarı ile uygulanmasına doğrudan katkı sağlayacaktır.

Bütün bunlar sonucunda maliyet minimuma indirilecek ve sunulacak hizmetin kalitesinde herhangi bir azalma olmayacaktır (**Buesa, 2009**).

Bunları gerçekleştirirken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalar sağlık kurumlarındaki israf türleri ve yalın yönetim ilkeleridir.

Sağlık Kurumlarında Yalın Yönetimde İsrif Türleri

İsrif türleri alanında yapılan çalışmalar neticesinde alan yazında genel görüş, israfın 8 türü olduğunu kabul edilmektedir.

Bu israf türleri ve örneklendirmeleri aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 1: İsrif Türleri

İsrif Türü	Kısa Tanımları	Örnekler
Hata israfı	Yapılan yanlış tespit etmek için harcanan zaman	Hastaya yanlış dozda ilaç enjekte edilmesi
Fazla üretim	Müşterinin ihtiyaç duyduğundan daha fazlasını yapmak	Gereksiz tahlil işlemleri uygulamak
Gereksiz malzeme hareketi	Hastane sistemindeki ürünün gereksiz hareketi	Göz ölçüm odasının poliklinik biriminden uzakta olması
Bekleme	Bir sonraki iş faaliyetini beklemek	Randevu için bekleyen hastalar
Fazla stok	Bozulma ya da fire nedeniyle aşırı stok maliyeti	Tarihi geçmiş tıbbi ürünler
Gereksiz insan hareketi	Personelin gereksiz hareketi	Kötü yerleşim planı nedeniyle kilometrelerce yürüyen laboratuvar çalışanları
Gereğinden fazla işlem	Müşterilerin değer vermediği kalite tanımlarının yol açtığı işleri yapmak	Form üzerindeki zaman ve tarih damgaları
İnsan potansiyeli	Çalışanları dahil etmemekten kaynaklanan israf ve zarar	Çalışanlar yıpranır ve gelişim önerileri sunmaktan vazgeçerler.

Kaynak: (Graban, Yalın Hastane, 2011)

Sağlık Kurumlarında Yalın Yönetim İlkeleri

Sağlık kurumlarında yalın yönetim ilkeleri hasta gözünden değer tanımlanması, değer akışının sağlanması, mükemmellik ve çekme olarak belirlenmektedir.

Bu doğrultuda oluşmuş yalın düşünce ilkelerini göz önünde bulundurarak yalın yönetim uygulamalarını gerçekleştirmek önemlidir (**Yüksel, 2012**).

- Hasta bakış açısı ile değer tanımlanması
- Hastanın, hastaneye girişi ile tedavisinin tamamlanıp hastaneden ayrılması sürecinde değer akışının tanımlanması, değer katan ve değer katmayan faaliyetlerin saptanması
- Değer katmayan faaliyetlerin ortadan kaldırılması ve değer akışı boyunca hastanın düzgün ve hızlı bir biçimde aşamalar arasında akışının sağlanması

- Süreçler ve bölümler arasında işin ve hastanın itilmesi yerine işin, hastanın ve gerekli malzemelerin çekilmesinin sağlanması
- Sürekli gelişme ile mükemmelliğin sürdürülmesi

Bu durumlar dikkate alınarak yönetim süreçleri iletildiğinde minimum girdi ile maksimum sağlık hizmeti elde etmek daha kolay sağlanacaktır.

Bu süreçler doğrultusunda sağlıklı bir yalın yönetim uygulanması 5 adımdan oluşmaktadır.

Yalın Yönetim Uygulanma Adımları

1. Değer Katmayan Faaliyeti Bulma

Bir işletmede yalın yönetim sürecinde ilk olarak uygulamada yer alan herhangi bir faaliyetin değer katan bir faaliyet olup olmadığına bakılmaktadır.

Bu durumu sağlarken de üretilen ürün ya da hizmetin alıcısının ihtiyaçlarına hitap edip etmemesine, alıcıyı tatmin etme durumuna ve alıcının ürün ya da hizmete ödeme yapmayı isteyecek türden bir faaliyet olup olmama durumuna bakılmaktadır (**Bateman & Snell, 2004**).

Bu aşamayı sağlık işletmelerinde uygularken hasta için değer kavramının neyi ifade ettiğini iyi anlamak gerekmektedir.

Çünkü sağlık hizmetlerinde değeri ölçmek hastaların fiyatlardan habersiz olmasından, hizmet kalitesinin ölçümünün zor olmasından ve hizmet kalitesini artırmak için yapılan harcamaların belirlenerek ölçülmesinin zorluğundan dolayı özen gösterilmesi gereken bir süreçtir.

Aksi takdirde faaliyetleri berilerken hata yapmak kaçınılmaz olacaktır (**Dickson & Anguelov, 2009**).

2. İşleri Standartlaştırma

Bir işin standartlaştırılması yapılacak olan işin nasıl ne ölçüde ve ne zaman yapılması gerektiği sorularının sorulması ve uygun adımların belirlenmesi ile sağlanmaktadır.

Sağlık hizmeti sunumunda standartlaştırılmış işler sayesinde işlerin kim tarafından hangi işin ne ölçüde yapılacağı belirlenmektedir.

Bu sayede de hizmet sunumu daha hızlı, kaliteli ve emniyetli gerçekleştirilmektedir.

Aynı zamanda bu sürece sonradan katılacak sağlık personelinin de adaptasyon sürecinin hızlanmasına katkı sağlamaktadır (**Erkek, 2009**).

3. Belirlenen Problemlerin Kök Nedenlerinin Proaktif Analizi

Buradaki temel amaç ortaya çıkabilecek problemlerin daha meydana gelmeden analizini gerçekleştirerek kök nedenine ulaşmaktır.

Bunu sağlarken de birçok koşul dikkate alınmalıdır (**Graban, Yalın Hastane, 2011**).

- Çalışanın işi ile ilgili bir problem ile karşılaştığında bu problemi durup çözmesi için teşvik edici bir ortamın olması ve gerekli müsait zamanın sağlanması
- Çalışanın karşılaştığı sorunu çözüme ulaştırılmak için dile getirdiğinde suçlanmadığı aksine destek verildiği bir kurum kültürüne sahip olunması
- Önceki işlemlerde belirlenmiş israfa neden olan problemlere yönelik iş birliğinin sağlanması

4. Hatasızlaştırma

Sağlık işletmelerinde meydana gelen hatalar gelecekteki vakalarda meydana gelebilecek hataları önlemek adına öğrenme fırsatlarına dönüştürülebilir.

Bunu da gerçekleştirirken şu iki soruyu sürecin her aşamasında sormamız gerekmektedir (**Graban, Yalın Hastane, 2011**).

Bu hata neden oldu?

Hatanın bir daha asla ortaya çıkmaması için neler yapılmalıdır?

5. Sürekli İyileştirme

Sağlık hizmeti sunumunda hatayı minimize ederek neredeyse kusursuz bir şekilde sunmak gerekmektedir.

Bir bakıma sağlık hizmeti sunumu mükemmellik isteyen bir hizmet sunumudur.

Bunu sağlamak için de işletmenin sürekli iyileştirme sürecini benimsemesi ve gerekli uygulama faaliyetlerini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bu faaliyetlerin en başında bu süreçten asla vazgeçmemek gelmektedir.

Buna ek olarak sağlık çalışanlarına bu yönde eğitimler vererek sürece katkı vermelerini sağlamak gerekmektedir.

Bu sürecin temelini de Deming'in Planla-Uygula-Kontrol et tekniği yer almaktadır (**Poppedieck, 2019**).

Dünyada bu çerçevede uygulanan bazı yalın teknikleri bulunmaktadır.

Bunlardan en çok tercih edilenlerin başında Kaizen, 5S, Hızlı Süreç Geliştirme Atölyeleri, Değer Akış Haritalama, Yalın Altı Sigma gelmektedir.

Bu tekniklerin birbirinden bazı küçük farklılıkları olsa da hepsi temel tek amaçta birleşmektedir. Bu amaç israfların belirlenmesi ve ortadan kaldırılmasıdır.

Hemen hemen bütün yalın teknikler mevcut sürecin gözlemlenmesi, sürece değer katan değerlerin ve israfların belirlenmesi ve sürecin yeniden tasarlanması üzerine kurulmuştur (**Sivaslı, 2006**).

Günümüzde her sektör gelişen teknoloji ile birlikte yönetim anlayışı ve uygulamalarını değiştirmektedir.

Sağlık sektörü de diğer sektörlerde olduğu gibi ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda bu değişime ayak uydurmaktadır.

Sağlık sektöründeki değişimin temel nedenini meydana gelen sağlık hizmeti ihtiyacını en iyi şekilde ve kaliteyi düşürmeden sağlayabilmek oluşturmaktadır.

Bunu da sağlık hizmeti sunumunda oluşan israfların titizlikle belirlenerek bilimsel yollar ile ortadan kaldırılması ya da minimuma indirilmesi ile sağlanabilir.

Fakat bunu gerçekleştirirken sağlık hizmeti sunan kurumların diğer sektörlerde hizmet veren kurumlardan farklı olarak dikkat etmesi gereken unsurlar bulunmaktadır.

Bunların en başında temeli sağlık hizmetlerinin özellikleri tarafından oluşan sağlık kurumlarında yalın yönetim uygulama ilkelere yer alır.

Bu değişim bu şekilde yönetilirse sağlık kurumları çalışanlarından maksimum verim sağlayacak, ortaya çıkan fırsatları en iyi şekilde değerlendirecek, israf oranlarını minimuma indirecek, tekrarlanan işler ortadan kaldırılacak, en az maliyet ile yüksek kalitede hizmet sunumunu sağlayabileceklerdir.

Bütün bunların neticesinde de günümüz tüketim dünyasındaki zorlayıcı rekabet ortamında kurumlar kendilerine avantaj sağlayabilmektedirler (**Tanyıldızı & Demir, 2019**).

Sağlık kurumlarında yalın yönetim süreçlerini uygularken başarıya ulaşabilmek için dünyada uygulanan ve başarılı olmuş diğer kurumların süreçlerini detaylı bir şekilde ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir.

Örnekler uygulama esnasında gerçekleşen hataların tekrarlanmamasında bize en önemli desteği sağlamaktadır.

Aynı zamanda şu an literatürde bulunan çeşitli yalın yönetim tekniklerinden hangisinin, uygulanacak kuruma daha fazla katkı verebileceğinin belirlenmesinde de önemli bir referans oluşturmaktadır.

Sağlık kurumlarında yalın yönetim sürecinin başarıya ulaşmasında belirtilen etmenler çok önemli olmasına rağmen kesin bir başarı sağlayabilmek için uygulamanın sağlık kurumlarının tüm paydaşları tarafından benimsenmesi büyük önem taşımaktadır (**Bektaş, Kiper, & Aytaç, 2018**).

Kaynakça

Arbos, L. (2002). Design of a rapid responsive and high efficiency service by Lean. International Journal of Production Economics.

Bateman, T. S., & Snell, S. A. (2004). Management the New Competitive Landscape e, 6th ed. New York: McGraw Hill.

Bektaş, G., Kiper, F., & Aytaç, B. (2018). SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YALIN UYGULAMALAR. International Health Sciences and Life Congress.

Buesa, R. J. (2009). Adapting Lean to Histology Laboratories. Annals of Diagnostic, 322-333.

Derin, N. (2008). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çalışanların Algılamalarına Göre Yalın Yönetimin İç İmaja Etkisi: Türkiye'deki Özel Hastanelerde

Bir Araştırma. Malatya, Türkiye.

Dickson, E. W., & Anguelov, Z. (2009). Use of Lean in the Emergency Department: A Case Series of 4 Hospitals. *Annals of Emergency*, 504-510.

Erkek, S. (2009). Yalın Üretim Anlayışı. Konya: Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Araştırma Raporu.

Ertürk, M. (1995). İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon. İstanbul: Beta basım ve yayıncılık.

Graban, M. (2011). Yalın Hastane. İstanbul: Optimist Yayınlar.

Graban, M. (2011). Yalın Hastane. İstanbul: Optimist Yayınları.

Graban, M. (2011). Yalın Hastane. İstanbul: Optimist Yayınevi.

Poppedieck, M. (2019, 12 13). Lean Programing. Lean Programing: <http://www.drdoobbs.com/leanprogramming/184414734> adresinden alındı

Sharma, V., Abel, J., Al-Hussein, M., & İnder, K. L. (2017). Simulation application for resource allocation in facility management processes in hospitals . *Emerald*, 493-506.

Sivaslı, E. (2006). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış. İşletme Süreçlerinde Yalın Tekniklerin Kullanılması Üzerine Bir. İzmir, Türkiye.

Tanyıldızı, İ., & Demir, Ö. (2019). SAĞLIK KURUMLARINDA YALIN YÖNETİM. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.

TİKİCİ, M., AKSOY, D., & DERİN, N. (2006). TOPLAM KALİTE YÖNETİMİNİN RADİKAL UNSURLARINDAN BİRİSİ OLARAK. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20-33.

Warnecke, H., & Huser, H. (1995). Lean Production. *International Journal of Production*.

Yüksel, H. (2012). Yalın Sağlık. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN SORUNLARI

Dilek SARAÇOĞLU *

Giriş

Toplumun temel kurumlarından biri olan aile, aynı zamanda sosyal ve tarihsel bir olgudur ve her kurum gibi sosyal bütünün bir parçasıdır.

Bir bütün olarak toplum düzeni ve toplumun diğer kurumları nasıl tarih içerisinde değişimler geçirmişse, aile kurumu da toplum düzenine bağlı olarak değişim geçirmiştir.

Bu bağlamda aile bir tarihsel ürün olarak ele alınmalı ve aile kurumunun ne tür değişimlerden geçtiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kuşkusuz bu tarihsel değişimi, aile bireylerinin karşılıklı konumlarında ve buna bağlı olarak ailenin fonksiyonlarında ortaya çıkmış olan değişiklikler çerçevesinde değerlendirmek gerekir (1).

Günümüzde ailede geleneksel toplumdan modern topluma geçişte köklü değişimlerin yaşanmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri sanayileşmenin kendisidir.

Sanayileşme üretim biçimlerinin yanı sıra bütün toplumsal ilişkileri kökten değiştirdiğince bunun aile yapısı ve işlevleri üzerinde kaçınılmaz sonuçları olmuştur.

Ailenin yaşadığı değişimlerin küresel ölçekteki durumu değerlendirildiğinde geniş aileler ve akraba gruplarının etkilerinin gittikçe azaldığı görülmektedir (2).

Geleneksel ailenin dönüşümü ve çekirdek ailenin yaygınlaşma eğilimi göstermesi aslında modernleşmenin genel geçer hedefleriyle paralellikler taşımaktadır (3).

Ancak mutlak anlamda çekirdek aile tanımlaması gelenekselden moderne doğru ilerlediği varsayılan toplumlarda durumu tam olarak yansıtmamaktadır.

Evlenen çiftler aynı zamanda geldikleri aileler ile olan ağırlarını ve ilişkilerini devam ettirerek ailelerini

***Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencisi**

dilek_7837@hotmail.com

bir nevi güvence altına almaktadırlar. Yeni evlenecek çiftlerin düğünlerinin aileler tarafından yapılması, ailelerin evlilik sonrası da çiftlere maddi manevi destek vermeleri bu aile tipinin bir özelliğidir. Hatta bağlantılı çekirdek ailenin bir formu da bugün sıkça görülen aile apartmanlarıdır (4).

Endüstriyel toplumdaki aile geçmişteki ailelere oranla mobilitesi daha yüksek ve otorite yapısı farklıdır. Günümüzde aileyi dışarıdan etkileyen çeşitli faktörler ortaya çıkmıştır. Örneğin çocuklar üzerinde arkadaş ve çevresi aile bireylerinden kimi zaman daha etkili olabilmektedir.

Yine endüstrileşmeyle birlikte anne ve babanın ev dışında çalışmasıyla aile üyelerinin gün boyunca birlikte geçirdikleri sürenin azalmış olması, sosyal medya ve iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması aile üzerinde etkili olması aile üyelerinin iletişimlerinin azalmasına neden olmuştur.

Ailede görülen başka bir değişim ise; kapitalizm ve sanayileşme öncesinde aile üretici bir birim olarak işlev görürken sonrasında tüketim alanı olarak işlev görmeye başlamıştır (5).

Bütün bu farklılaşmaların asıl noktasını modernleşmeyle ilişkilendirmek gerekir.

Gerçekten de gelenekten modernliğe geçişin yarattığı çelişkiler ve huzursuzluklar aileyi ve onun ürettiği bağları bir dizi ilişkiyle karşı karşıya getirmiştir.

Geleneksel hayattan modern hayata geçişte sosyal ve ekonomik düzeyin değişimi ile ortaya çıkan göstergeler, ailenin de kurumsal açıdan yeni bir biçim almasını hızlandırmıştır.

Modern toplumda artık gelenekselleşmiş kabul edilen geniş ve çekirdek aile tipleri, yeni aile türleri ve aileye alternatif olarak ortaya çıkan yaşam biçimleriyle karşı karşıyadır.

Nasıl geleneksel geniş ailenin çözülmesi modern çekirdek aileyi ortaya çıkarmışsa bu ailenin çözülmesi de yeni aile türlerine yol açmaktadır.

Ancak bu yeni aile türleriyle birlikte ailenin bilinen tanımları da kökten değişmektedir (6).

Tek ebeveynli aileler bu yeni aile biçimlerinden biridir. Tüm bu değişmelere paralel olarak ailede görülen önemli bir durum ise boşanma oranlarının artmasıdır.

Bugün bakıldığında hemen hemen tüm ülkelerde boşanma gittikçe artan bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de 2017 yılı **TÜİK** verilerine göre boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126 bin 164 iken 2017 yılında %1,8 artarak 128 bin 411 oldu.

Kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşti (7). Boşanma tek ebeveynli ailelerin oluşumunda en belirleyici nedenlerden biri olarak tanımlanmaktadır.

Tek Ebeveynli Aile

Aile kurumunun değişimi ve yeni aile formlarının ortaya çıkışı toplumsal değişimin ürünüdür. Görülen önemli değişimlerin başında tek ebeveynli ailelerin artışı gelmektedir.

Tek ebeveynli aile, bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanmaktadır. Çekirdek aile ağı, çevrenin dışlamasına ya da olumsuz tutumuna karşı tek ebeveyn anne ve babaya destek olabilmektedir.

Tek ebeveynli aile formunun ortaya çıkmasına neden olan etkenlere baktığımızda ebeveynlerden birinin ölümü, uzun süren ya da sürekli yokluğu veya boşanma ve tercih durumu gibi faktörler görülmektedir.

Tek ebeveynli ailelerin, ebeveynlerin bir arada yaşadığı ailelere göre duygusal, psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak farklılaşan ve benzerlik gösteren ihtiyaçları bulunmaktadır (8). Tüm dünyada ve ülkemizde boşanmaların hızla arttığı görülmektedir.

Boşanmaların yarattığı en önemli sorunlardan birisi çocukların sorumluluğunun tek ebeveyn tarafından alınması ya da ebeveynlerin hiçbirinin sorumluluk almaması şeklinde olduğu görülmektedir.

Bu durumun yaygınlığı sanayi ve post-sanayi toplumunun karakteristik bir özelliği haline gelmiştir (2). Boşanmanın yükselişiyse beraber Batı ülkelerinde de tek ebeveynli aile tarzı yaygınlaşmaktadır. **OECD** ülkelerinde tüm çocukların yaklaşık %15'i tek ebeveynlidir.

Bugün **OECD** ülkelerinde boşanmış ailelerin önemli oranı çocuk sahibidir (9). Yapılan araştırmalarda görüşülen annelerden boşanma sonrası ailesinin tam desteğini alanların, bu süreci çok daha kolay atlatabildikleri, kendilerine olan güvenlerinin daha fazla, yaşama karşı bakışlarının ise daha olumlu olduğu görülmüştür. Tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunu anneler ve çocukları oluşturmaktadır.

Tek ebeveynli aile olmak anneleri akademik başarısızlığının yanında stres, dışlanma ve yalnızlaşma gibi riskler ile karşı karşıya getirmektedir.

Bu anlamda özellikle olmayan babanın aile ilişkilerini zayıflattığı dikkat çekmektedir.

Amerika'da artan boşanma oranları ile birlikte tek ebeveynli ailelerin oranında ciddi bir artış görülmektedir. Amerika'da doğan çocukların hemen hemen yarısının 18 yaşına girmeden en az bir süre tek ebeveynli ailede yaşayacakları öngörülmektedir (10).

Tek ebeveynli olmak, özellikle psikolojik destek alınmadığı ya da anne ve babanın boşanma ya da vefat sonrası düzgün iletişim kuramadığı durumlarda, çocuğun kendisini akranlarından farklı hissetmesine neden olmaktadır.

Bu hisler, çocuğun sosyal hayatında içe kapanmasına, çevresiyle kısıtlı iletişim kurmasına neden olmaktadır. Bu farklı hissetme duygusu, tek ebeveynli olduklarını bilen arkadaşlarının alay gibi sözlü şiddetine maruz kalmaktan korkmalarına da yol açmaktadır.

Bu korkular nedeniyle çocukların büyük çoğunluğu için tek ebeveynli olmak utanılacak bir durum haline gelmiştir. Bununla birlikte birçok çocuk da bu sözlü şiddete gerçekten maruz kaldığını dile getirmiştir.

Bu özellikle sosyal hayatın içine ilk karıştıkları 7–11 yaş döneminde daha fazla tecrübe edilmektedir.

Ayrıca çocuklar tek ebeveynli olduklarını arkadaşları ile paylaştıkları durumlarda bile bu konu hakkında konuşulmasından rahatsız olmaktadır. Tek ebeveynli olmanın sosyal hayata etkisi çocuğun cinsiyeti ile de ilişkili olarak farklı şekillerde kendini göstermektedir.

Özellikle erkek çocuklarının vefat nedeniyle ebeveynlerden birinin kaybı, ya da boşanma sonrası ayrı yaşayan ebeveyn ile düzenli ve sağlıklı bir ilişkisi olmadığı durumlarda fazlasıyla içlerine kapandıkları, sosyal iletişim becerilerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Kız çocuklarında ise aynı durumun gözlemlenmesi yine mümkün iken, yine de erkek çocuklarıyla karşılaştırıldığında sosyal iletişim açısından çok daha rahat ve dışa dönük oldukları gözlenmiştir.

Ancak çocukların çevrelerinde kendilerine benzer tecrübeler yaşamış akranlarını gördükleri zaman tek ebeveynli olmayı normalleştirebildikleri ve kendilerini daha rahat ifade edebildikleri görülmektedir (11).

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemini esas almıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır (12).

Nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlar evrene genellenememekle birlikte, elde edilen sonuçlar, konuya ilişkin bir bakış açısı sağlaması bakımından önemlidir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada; karmaşık kişisel ve duygusal sorunların ortaya çıkarılmasına yardımcı olması, istenilen bilginin eksiksiz olarak ve derinlemesine elde edilebilmesi, alınan cevaplara anında dönüt vermeye imkân sağlaması, değişik ve anında değişebilen koşullara uyabilme esnekliğine sahip olması, soruların sayısı ve sırasını değiştirme serbestliği tanınması gibi özelliklerinden dolayı yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Betimsel analiz yöntemi tematik çerçeve kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmenin yönetilmesi ve konunun sınırlandırılması açısından görüşmelere önceden yarı biçimlendirilmiş sorular içeren bir görüşme formu ile gidilmiş ve derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Derinlemesine görüşmede amaç; aktörlerin tutum ve davranışlarının arkasındaki gerçek nedenlere ulaşabilmektir (13).

Araştırmaya katılan katılımcılardan önceden randevu alınarak, görüşmeler katılımcıların uygun gördükleri yerlerde yapılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı tek ebeveynli ailelerin sorunlarını ortaya koymak ve ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve psikolojik alanlardaki sorunların çözümüne dair önerilerde bulunmaktır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Karabük'te bulunan eşi ölmüş veya eşinden boşanmış olarak hayatına devam eden ve çocuğu olan tek ebeveynli ailelerdir.

Yalnız kadınlardan oluşan tek ebeveynlerle görüşme yapılmış olması Türkiye'de genel olarak tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunun anne ve çocuklarından oluşan aileler olmasından dolayıdır. İncelenen kişiler kesin ve amaçlı bir strateji izlenerek seçilirse araştırma daha değerli olacaktır. Örneklemin nasıl seçilmesi gerektiği araştırmanın amaçlarına bağlıdır (14).

Görüşme amaca yönelik örnekleme türü kullanılarak yapılmıştır. Amaca yönelik örnekleme türünde ögeler, çalışma evreninden belirli özelliklerinden dolayı ya da araştırmacının kendi kararına göre seçilir.

Bu örnekleme türünde önemli olan, incelenecek konuya ilişkin deneyimi olan kişilere ulaşmaktır. Seçilen örneklemin evreni temsil yeteneğinin güçlü olması için, katılımcıların sahip oldukları demografik özelliklerin birbirinden farklı olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma 8 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların özellikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir;

Katılımcılara ait bilgiler

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Tek Ebeveynli Kalma Sebebi
Katılımcı 1	Kadın	59	İlkokul	Eşi vefat etmiş
Katılımcı 2	Kadın	43	İlkokul	Eşinden boşanmış
Katılımcı 3	Kadın	29	Üniversite	Eşinden boşanmış
Katılımcı 4	Kadın	62	Okur-yazar değil	Eşi vefat etmiş
Katılımcı 5	Kadın	43	Ortaokul	Eşinden boşanmış
Katılımcı 6	Kadın	55	İlkokul	Eşi vefat etmiş
Katılımcı 7	Kadın	45	İlkokul	Eşi vefat etmiş
Katılımcı 8	Kadın	53	İlkokul	Eşi vefat etmiş

Verilerin Toplanması

Araştırmanın ilk aşamasında;

- Eşinizden ayrıldıktan veya eşinizin ölümünden sonra ne gibi sorunlar yaşadınız(ekonomik, psikolojik, sosyal, çocuk, ev işleri vb.) ? ,
- Bu sorunlara karşı ne gibi çözümler ürettiniz?
- Yalnız kaldıktan sonra çevrenizin size karşı bakış açısı değişti mi? Ne yönde değişti?
- Çocuklarınızın sizinle kalması sosyal hayatınızda ne gibi etkiler yarattı?

gibi sorulara cevap aramak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Buna bağlı olarak araştırmada kullanılacak olan veri toplama aracı geliştirilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme; araştırmacı tarafından daha önceden hazırlanan sorulara göre başlayan görüşmede araştırmacının bağımsız sorular sorma hakkına sahip olduğu yöntemdir.

Tek ebeveynli ailelerin sorunlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 4 soru maddesinden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacı tarafından Karabük ili merkezinde bulunan 8 katılımcı ile yüz yüze görüşmek suretiyle toplanmıştır. Toplanan verilerden elde edilen bilgi ve bulgular ışığında tek ebeveynli ailelerin sorunlarını; ekonomik, sosyal, çocuklarla ilgili ve psikolojik sorunlar olmak üzere 4 temaya ayrılmıştır

Bulgular Ve Yorum

Bulgular bölümünde tek ebeveynli ailelerin sorunları ekonomik, sosyal, çocuklarla ilgili ve psikolojik sorunlar olmak üzere 4 başlık altında ayrı ayrı incelenmiştir.

Ekonomik Sorunlar

Tek ebeveynli aileler günlük yaşamda ekonomik yetersizlik, sosyal yaşama katılamama, ebeveyn

olarak sorumluluklarını yerine getirememeye, çocuk bakımı konusunda sorumlulukların artması, evle ilgili faaliyetleri yürütememe ve zaman kullanımı gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu sorunlar arasında yer alan ekonomik yetersizlik, gerek kadın gerek erkek olsun tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları ortak sorunlar arasında öncelik taşımaktadır. Nitekim aylık gelir miktarı ailenin sahip olduğu kaynakların en önemli parçası olup özellikle tek ebeveynli ailelerin yeni duruma adaptasyonunda ve fonksiyonlarını başarılı bir şekilde yerine getirmesinde güçlü bir belirleyicidir.

Buna bağlı olarak tek ebeveynli anne ve babaların karşılaştıkları güçlükler farklılık göstermektedir. Tek ebeveynli annelerin karşılaştığı güçlükler; maddi sıkıntılar, zaman yetersizliği, artan rol ve sorumluluklardır.

Tek ebeveynli babaların karşılaştığı güçlükler; iş/kariyer sınırlılıkları, sosyal yaşama katılım sınırlılıkları ve fiziksel yorgunluk olarak belirtilmektedir (11). Ebeveynlerin yaşamlarını yalnız devam ettirmeye karar verdiklerinde ekonomik gelirlerinde bölünme ve düşüş olmakta, bu durum ailenin yaşam standardını olumsuz etkilemektedir (15).

Araştırmaya katılan kişilerin yaşadığı ekonomik sorunlarla ilgili görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Eşim öldükten sonra uzun bir süre aylık bağlanmadığı için çok sıkıntı çektim. Maddi olarak ailemden hiç destek görmedim, komşularım yardım etti(K1).

Eşimden ayrıldıktan sonra çalışmadığım için ve çocuklarım küçük olduğu için maddi anlamda sıkıntı yaşadım ama ailem çok yardımcı oldu. Daha sonra çalışmaya başladım(K2).

Evlendiğim kişiyi ailem istemediği için eşim öldükten sonra ailemden hiç destek görmedim. 4 çocuğumu da tek başıma zorluk çekerek büyüttüm. Köyde ırgatlık yaptım, şehre gelince temizliğe gittim, sosyal yardımlaşma derneklerinde ve huzurevinde çalışarak geçimimi sağlamaya çalıştım(K4).

Maddi olarak kimseden destek almadım. Boşandıktan sonra eski eşim nafaka vermedi. İlk zamanlarda hem nafaka alamadığım için hem de iş bulamadığım için çok zor geçindim(K5).

Eşim öldüğü zaman çocuklarımın biri 8 biri 11 yaşındaydı, küçük oldukları için çalışamadım ve maddi olarak çok sıkıntı çektim(K6).

Eşim öldüğünde 5 çocuğumla tek başıma kaldım. Hepsi de küçük yaşta ve kimseden yardım görmedim o yüzden çok zorluk çektim. Tütün sararak ve iğne oyası yaparak geçimimi sağlamaya çalıştım(K8).

Katılımcılardan bazıları boşanma sonrası mahkeme kararı ile bağlanan nafakaları alamadıklarını eski eşin düzenli bir işi olmaması nedeni ile hukuksal bir işlem yapamadıklarını ve nafakayı tahsil edemediklerini ifade etmişlerdir.

İşsizlik, çalışmak istenmesine ve bu amaçla iş aranmasına rağmen iş bulunamamasıdır (16). Annenin evlilik süresince vasıflı bir işte çalışmamış olması meslek sahibi olmaması iş bulma konusunda sıkıntı yaratmaktadır, işsizlik en büyük ekonomik sorundur. Katılımcılar evli oldukları süreçte çalışmadıklarını, boşandıktan/eşi vefat ettikten sonra çalışmak zorunda kaldıklarını bildirmişlerdir. Çalışmak zorunda kalan küçük çocuğa sahip kadınlar çocuklarını bırakacak bir yer bulmakta güçlük çekmektedirler.

Katılımcıların 4'ü ailesinden destek aldıklarını, 4'ü ailesinin maddi anlamda destek vermediklerini söylemiştir. Ailelerinden destek gören ebeveynlerin psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissettikleri ve kendilerini güçlü buldukları görülmüştür.

Sosyal Sorunlar

Tek ebeveynli aileler ekonomik açıdan zorluklar yaşarken aynı zamanda sosyal hayatta da sorunlarla karşılaşır. Yaşanan bu ekonomik zorlukların olası sosyal sıkıntılara zemin hazırladığı bilinen bir gerçektir.

Maddi gücün eksikliği ebeveynin öncelikle sosyal hayatını sınırlamasına sebebiyet vermektedir(11). Tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sosyal sorunlara bakıldığında;

- Toplumun değişen bakış açısına ve davranışlarına maruz kalırlar.
- Tek ebeveynli aileler toplumun önyargılarından tanıştıkları insanların kendileri hakkında olumsuz düşünme ihtimalinden yola çıkarak kendileri de olumsuz düşünebilirler.
- Çevredekiler onların bir aile olduklarını kabul etmeyip iç işlerine müdahale edebilirler.
- Tek ebeveynli aileler değişen roller ya da yanlış anlaşılacak adına sosyal ilişkilerini sınırlandırabilirler.
- Sosyal izolasyon (yalnız bırakılma) yaşayabilirler hatta çevre değiştirmek zorunda kalabilirler.
- Kendi kabuklarına çekilip insanlardan ve sosyal çevreden uzaklaşabilirler.
- Daha kapalı bir çevrede yaşayan tek ebeveyn anneler sosyal yaşamdan soyutlanmakta, sosyal aktivitelere katılmada çekimser kalabilmekte ve arkadaşlarıyla daha az görüşebilmektedirler.

İnsanların günlük hayatında önemli yer tutan dürüstlük, arkadaşlık, bireyler ve aileler arasındaki sosyal ilişkiler sosyal sermaye birikimleridir.

Bu birikimler sosyal ihtiyaçların karşılanmasını ve yaşam koşullarındaki gelişimi sağlamaktadır. Çeşitli nedenler ile kurulan ilişkilerin gücünü kaybetmesi bu birikimin azalmasına yol açar (17).

Boşanma sosyal sermayeyi olumsuz etkileyen en önemli ailevi faktörlerdendir. Boşanan birey aynı zamanda ilişki ağlarını da bırakmak durumunda kalabilir. Bu durum ise kişinin güven duygusunu zedeleyebilmekte ve sosyal etkileşimleri negatif yönde etkilemektedir (18).

Araştırmaya katılan kişilerin yaşadığı sosyal sorunlarla ilgili görüşleri aşağıda yer almaktadır: Eşimin ölümünden sonra maddi sıkıntılarımın dolayı beni çok hor gördüler. Annem, ablam, kardeşlerim bile beni tutmadı. Onlar yüzünden toplumdan dışlanmışım gibi hissettim(K1).

Çevrem bana karşı bakış açısı çok değişti. Yaşadığım yerde her şeye dikkat etmek zorunda kaldım çünkü çevredeki insanlara karşı 'dul' gözüyle bakılıyordum. Dışarıdakilerin dedikodularına fırsat vermemek için çok dikkatli oldum(K3).

Eşim öldükten sonra çevremdeki insanlar bana hep aşağılayıcı ve küçümseyici baktı. Bana kimse destek olmadı ve beni düşkün olarak gördüler(K4).

Eşimden boşandıktan bir süre sonra çalışmaya başladım ve çalıştığım yerdeki insanlara eşimden boşandığımı söyleyemedim çünkü onlar tarafından kötü algılanacağımı düşünüyordum(K5).

Eşim öldükten sonra komşularım evden çıktığım zaman sorguluyorlardı. Çevremdeki kişiler ne söyler diye hareketlerime ve konuşmalarına çok dikkat etmek zorunda kaldım(K6).

Eşimin ailesi eşim öldükten sonra çok değişti ve çocukları almaya çalıştılar. Bir yerden geç

geldiğim zamanlarda eve girerken çekinirdim(K7).

Çevremdeki insanlar bana acır gibi bakıyorlardı ve ben bunu kaldıramıyordum(K8).

Çocuklarla İlgili Sorunlar

Anne ve babası ayrılmış çocukların psikolojik sorunlar açısından daha fazla risk altında olduğu bilinmekle birlikte bu konuda genellemelere varmak oldukça güçtür.

Çünkü çocukların boşanmadan nasıl ve ne şekilde etkilendiği kişiye, duruma ve çocuğun yaşına göre değişmektedir. Aynı zamanda bu değişkenler boşanma sonrası çocukların ve ebeveynlerin yaşadıkları sıkıntıları da etkilemekte ve belirlemektedir.

Boşanma durumu, psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan çok ciddi değişikliklere neden olmakla birlikte ebeveynleri boşanan çocukların, boşanma sonrasındaki kısa ve uzun dönemde akademik, sosyal ve psikolojik açılardan dezavantajlılıklar ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Uzmanlar ayrılma sürecinden olumsuz etkilenen çocukların kullanılarak eski eşlere ceza verme şekline dönüşmemesine vurgu yapmaktadır (19).

Ebeveynin kadın olduğu ailelerde en büyük erkek çocuk bir süre sonra kardeşler için baba rolünü ve otoritesini üstlenmeye çalışmaktadır.

Kız çocuklarının büyük olduğu ailelerde ise anne çalışıyorsa kız çocuk kardeşleri ile ilgilenmektedir. Yoksulların yoksulluk karşısında iki tür tepkileri vardır:

İsyan etmek ve başa çıkmaya çalışmak. Ailede daha fazla kişinin iş gücüne katılması kadın ve çocukların çalışmaya başlaması bu stratejilerdendir (20).

Babanın olmadığı evlerde çocukların çalışmak zorunda kaldıkları ve eğitimlerini aksattıkları veya eğitimlerini bıraktıkları ya da örgün eğitimi bırakarak açık liseden eğitim hayatına devam ettikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin çocuklarıyla ilgili sorunlarına aşağıda yer verilmiştir:

Kızım babasının ölümünden sonra ekonomik sıkıntılardan dolayı üniversite sınavına giremedi. Babasının ölümünden sonra çok yıprandı(K1).

Eşimle boşanmadan önce çocukların küçüklüğünden beri evden uzun süreli olarak giderdi sonra geri gelirdi ama bunu sürekli tekrarladığı çocuklarım baba ilgisini hiç göremedi o yüzden babasız büyüdüler ve bu onları çok etkiledi(K2).

Eşimle ayrıldığımızda oğlum çok küçüktü ve bizim ayrılmamızdan çok etkilendi. O yüzden oğlum için pedagog desteği aldım ve oğlumun sorduğu sorulara daha bilinçli cevap vermeye başladım(K3).

Maddi durumumdan dolayı çocukları okutamadım(K4).

Eşimle boşandığımız zamanlarda bu durumdan en çok etkilenen oğlum oldu. Babası da bende onu almak istiyorduk ve küçük yaşta polislerle babasının evine götürülmesi gibi nedenlerle psikolojik açıdan kötü durumdaydı. En sonunda psikoloğa götürdük(K5).

Eşim öldüğünde kızım 11, oğlum 8 yaşındaydı. Babasının ölümünden en çok etkilenen oğlum oldu çünkü babasının ölüsünü gördü ve o andan sonra psikolojik olarak kendine gelemedi. Bunu kaldıramadığı için bayılmaya başladı ve hasta oldu(K6).

Eşim silahını temizlerken yanlışlıkla tetiğe basması sonucu öldü ve çocuklar o sırada onun yanındaydı. O yüzden onların bunu atlatması hiç kolay olmadı(K7).

Psikolojik Sorunlar

Boşanmadan sonraki yas döneminin hemen akabinde ikinci ergenlik olarak adlandırılan süreç başlamaktadır. Kişi bu süreçte ergenlik dönemine benzer bir kimlik bulma sorunu ile yüz yüze gelmektedir. Gündelik yaşama geçildiğinde kaybedilenin yalnızca bir eş değil, bir yaşam biçimi ve kimlik olduğu görülür. Eşinden ayrılan birçok insan gelecekte ve yalnızlıktan korkmaya, kim olduğunu ve ne olacağını bilememek gibi kaygılar yaşamaya başlar. Kişide başarısızlık duyguları, gelecekle ilgili beklentilerin gerçekleşmeyeceği inancı oluşur, mutlu beraberliklere imrenmeye, kötümserliğe ve benlik saygısının azalmasına yol açabilir (21).

Araştırmaya katılan kişilerin yaşadığı sosyal sorunlarla ilgili görüşleri aşağıda yer almaktadır:Eşimin ölümünden sonra çocuklarım için ayakta durmaya çalıştım ama her şeyi içime attığım için fiziksel olarak rahatsızlık geçirdim(K1).

Psikolojik olarak bir süre rahatsızlık geçirdim, üzüntülü ortamlara girdiğimde kendimi kötü hissediyordum ve bayılıyordum. Bir süre psikoloğa gitmek zorunda kaldım(K2).

Eşim öldüğünde yanımda kimse yoktu. Eşimin ölümüne hiçbir zaman alışamadım, o ölünce onunla beraber ölmek istedim(K4).

Eşimin öldüğü zamanlarda depresyona girdim, eşimin gözümün önünde ölmesini hiç atlatamadım ve kimseyle konuşamadım(K6).

Eşimin ölümüne çok uzun süre alışamadım, çok zor zamanlar geçirdim. Ölümünün ardından 7 sene boyunca sakinleştirici kullandım. İlk zamanlarda sürekli bağımlık geçirdiğim için bir süre hastaneye yattım. En ufak şeylere bile sinirlendiğim zamanlar oldu(K7).

Eşim öldüğünde depresyona girdim ve uzun bir süre atlatamadım. Beni iyileştiren çocuklarım oldu, onlar için yaşıyorum(K8).

Katılımcıların 4'ü boşanma ve eşin vefatı sonrası psikolojik yardım almışlardır, almayan 4 katılımcı ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir.

Sonuç

Toplumsal değişme süreci ile birlikte ailedeki değişimlerden biri de tek ebeveynli ailelerdeki artış olarak gösterilebilmektedir. Tek ebeveynli ailelerin ihtiyaçlar çerçevesinde diğer aileler ile karşılaştırıldıklarında daha farklı bir iç iletişimin ve işlevinin gerçekleştiği görülmektedir.

Ancak aynı zamanda ailenin ebeveynler arasında paylaştırılan işlevleri tek ebeveyn tarafından sağlanmakta ve bu durum farklı zorlukların hissedilmesine neden olmaktadır. Hem işlev ve fonksiyonlar açısından hem de çevresel etmenler ve değişen sosyal çevre ele alındığında hissedilen ve yaşanan sorunlar daha çeşitli olabilmektedir.

Dolayısıyla başta ekonomik problemler olmak üzere (özellikle de tek ebeveyn kadın olduğunda) sosyal, psikolojik ve çocukla ilgili problemler en temel problemler olarak tanımlanmıştır. Tek ebeveynli ailelerin ekonomik sorunlarının çözümlenebilmesi ve fonksiyonlarını daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmeleri için öncelikle kendi kaynaklarını etkili biçimde kullanabilmeleri gerekmektedir.

Bunun için de sorunlarla başa çıkmada etkili olan kaynakları bilmek ve ortaklaşa bir başa çıkma tarzı belirlemek ilk adımdır. Aile içi rolleri ve kuralları aile bireylerinin ihtiyaçlarına ve zorluklarına uyacak şekilde değiştirebilecek esnek bir yapıya sahip aileler, kriz durumlarında ortaya çıkabilecek gelişmelere daha kolay uyum sağlarlar.

Sorunlarla baş etme yöntemleri geliştirebilen ailelerin ulaşılabilir hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşmak için somut adımlara odaklanırlar. Son olarak tek ebeveynli ailelerin önemli bir kısmının kadın ve çocuklarından oluştuğu düşünüldüğünde dezavantajlılığı doğuran birden çok faktörün kadın olma ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan sorunların toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar ile birlikte ele alınması önemlidir. Bu açıdan özellikle tek ebeveynli ailelerde çocuk bakımı ve çalışma arasındaki gerilimi azaltıcı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Öneriler

Toplumumuzda evlilikle sosyal çevresini değiştiren kadınlar, özellikle boşanma ile farklı bir sosyal çevre ve ilişki biçimine girmektedirler. Bu değişim ekonomik yetersizlikler eklendiğinde dezavantajlılığı belirginleştirmektedir. Bu çerçevede tek ebeveynli ailelerin sorunlarını hafifletmeye yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır. Aşağıdaki öneriler bu amaçla önemlidir;

- Tek ebeveynli ailelerin ve çocuklarının sosyal, psikolojik problemlerinin çözümüne ilişkin ücretsiz periyodik olarak danışmanlık almalarının sağlanmalıdır.
- Ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin maddi olarak desteklenmesi ve yapılacak yardımlarda öncelik tanınmalıdır.
- İhtiyaç nedeni ile çalışmak zorunda kalan ve küçük çocuğa sahip tek ebeveynlerin çocuklarını bırakıp işe gidebilecekleri kreş-gündüz bakım evi tahsis edilmesi veya bu ailelere hizmet verebilecek kreşlerle sorunun çözümüne yönelik anlaşma yapılmalıdır.
- Hukuksal açıdan çocukların ve kadınların haklarını, açıklayacak biçimde ailelere hukuk danışmanlığı verilmelidir (Boşanma, nafaka, velayet vb. konularda).
- Aile yakınlarından destek talep edilmelidir. Utanma, çekinme gibi nedenlerle destek teklifleri geri çevrilmemelidir.
- Sosyal ilişkiler konusunda çocuklara örnek olunmalıdır.
- Değişikliklere er ya da geç uyum sağlanacağı bilinmelidir.
- Ani Kararlar Verilmemelidir.

Kaynakça

- 1- Kızılcıkelik, S. & Erjem, Y. (1994), Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Atilla Kitabevi, Ankara, 10.
- 2-Aktay, Y. (1991), "Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler", Aile Sosyolojisi Yazıları, Editör: Aydın, M. Açılım Kitap, İstanbul, 182-184.
- 3- Subaşı, N. (2014), " Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları", Aile Sosyolojisi Yazıları. Editör: Aydın, M., Açılım Kitap, İstanbul, 114.
- 4- Sarı, Ö. (2016), "Toplumsal Değişmenin Aileye Yansıması", Aile Sosyolojisi, Editörler:

Nazmi Avcı-Erdal Aksoy, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 95.

5- Giddens, A. (1997), Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, Esengün. R.M., Derleyen: Öğretir İ. Birey Yayıncılık, İstanbul, 112.

6- Walczak, Y. & Burns, S. (2004), Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri, Çev: Ersevım İ. Özgür Yayınları, İstanbul, 203.

7-TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2017,

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>, 09.05.2019

8- Kalaycı, A. R. (2011), Tek Ebeveynli Aileler, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 17-18.

9- OECD (2011), Doing Better for Families, <http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf>, 09.05.2019.

10- Çaki, F. (2016), "Farklılaşan Dünyada Aile Politikaları ve Ailenin Geleceği", Aile Sosyolojisi, Editörler: Nazmi Avcı-Erdal Aksoy, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 281.

11- Öztop, H.,Aydiner Boylu, A.(2013) Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Soso Ekonomi Dergisi 1 (1), 207-220.

12- Yıldırım, A. & Simsek, H. (2006) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 39.

13- Baş, T. & Akturan, U. (2008), Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7,0 ile Nitel Veri Analizi, Seçkin Yayınları, Ankara, 111.

14- Miller, B.C. (1996), Aile Araştırma Yöntemleri, Çev: Köksal D. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 69.

15- Demir, A. S. & Çelebi, G. Ş. (2017), Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 13.

16- Odabaşı, F. (2009), Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü. T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği, SYDGM Yayınları, Ankara.

17- Woolcock, M. & Narayan, D., (1999), Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy, Final version submitted to the World Bank Research Observer, Vol. 15(2), 5.

18- Demir, A. S.(2011), Aile ve Sosyal Sermaye İlişkisi, New World Sciences Academy, Humanities Sciences, 4C0128, V.6, N.4, 897-915.

19- Demir, A. S.(2016), "Aile İçi Problemler: İletişimsizlik, Şiddet ve Boşanma", Aile Sosyolojisi, Editörler: Nazmi Avcı- Erdal Aksoy, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

20- Dinçoflaz, J.N. (2009), Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, SYDGM Yayınları, Ankara, 116-117.

21- Atakan, A.S. (1991), "Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler", Aile Yazıları 4, Evlilik Kurumu ve İlişkileri, Derleyen: Dikeçligil B. Çiğdem, A. T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu, Semih Matbaacılık, Ankara, 550.

